

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต โดยใช้รูปแบบในการศึกษาที่พัฒนาขึ้นจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (รายละเอียดในวิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต ของ ดร.ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ, 2547) และงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ, 2550) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม โดยในแต่ละหัวข้อจะมีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ในตัวบทด้วย ซึ่งทั้ง 2 ส่วน ผู้วิจัยขอนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในภาพรวม
- 2.2 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวทางสากล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.3 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.4 หลักธรรมทางพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา ที่ใช้ในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.5 พัฒนาการวัยเด็กตอนกลาง (6 – 12 ปี)

2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในภาพรวม

ผู้วิจัยขอนำเสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นในภาพรวมก่อน ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2538) ได้กล่าวไว้ว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของท่าน เป็นแรงจูงใจที่เข้ากับหลักการของกุศลธรรมฉันทะ ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดมีการกระทำตามมา และเพราะฉันทะนี้แหละ เจ้าชายสิทธัตถะจึงสละความสุขสำราญในราชสมบัติ เพียรฝ่าความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก บำเพ็ญโพธิมรรคจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า (พระธรรมปิฎก, 2538 : 528) จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เมื่อมีฉันทะก็ต้องมีวิริยะและจิตตะ คือความเพียรและความเอาใจใส่ ตั้งใจแน่วแน่ มุ่งตรงต่อจุดหมายตามมา และก็ต้องอาศัยปัญญาพิจารณาไตร่ตรองถึงสิ่งที่ต้องการตั้งมั่น นั่นคือหลักการของอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นธรรมแห่งความสำเร็จที่เกื้อหนุนและมักมาด้วยกันเสมอ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 845) เช่น เมื่อบุคคลเกิดฉันทะ คือ มีใจรัก พอใจ อยากทำงาน/กิจกรรม จะช่วยทำให้เกิดความพากเพียร ก็จะเอาใจจดจ่อ ใฝ่ใจอยู่เสมอ และเปิดช่องให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง เมื่ออยู่ในหลักการสำคัญ 3 ข้อของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิด ป.อ.ปยุตโต พบว่า มีความสอดคล้องและเป็นเนื้อเดียวกับอิทธิบาท กล่าวคือ ในหลักการทั้ง 3 ข้อ จะต้องมีความประกอบอยู่ คือ เมื่อมีฉันทะอย่างแรงกล้า บุคคลก็จะตั้งใจทำงานนั้นๆ ให้ดีที่สุด เต็มกำลังความสามารถ เพราะปรารถนาจะเห็นงานนั้นประณีต สมบูรณ์ในตัวเอง และเกื้อกูลเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยรวมด้วย เมื่อมีฉันทะ วิริยะจะเกิดตามมาก็คือ บากบั่น พากเพียร ไม่หวั่นต่ออุปสรรค ก็จะทำอย่างไม่ย่อท้อ เมื่อรู้อะไรสิ่งนั้นมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ดังนั้น ในวิริยะก็จะมีหลักการทั้ง 3 ข้ออยู่ ถ้าจะทำให้ดีที่สุดแห่งงานนั้นๆ และเต็มกำลังความสามารถก็ต้องใช้ความวิริยะ หรือความพากเพียรอย่างเต็มที่ และวิริยะจะเกิดได้ก็

เมื่อรู้ว่าสิ่งนั้นมีคุณค่า ก็คือข้อที่ 3 ของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต และเมื่อเกิดฉันทะและวิริยะแล้ว ก็จะทำให้เกิดจิตตะตามมา จิตตะ คือ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ใฝ่คิดเรื่องนั้น มั่นใจอยู่กับงานนั้น ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่น ๆ ขลุ่ยง่วนกับเรื่องนั้นได้ทั้งวันทั้งคืน ซึ่งจะทำให้มีกำลังมากในการทำเรื่องนั้น ๆ เช่นกัน ในหลักการแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ทั้ง 3 ข้อ ก็จะต้องมีจิตตะประกอบ ถ้าไม่มีความจดจ่ออย่างแรงกล้าในสิ่งที่ทำก็จะไม่สามารถทำได้ อย่างเต็มกำลังความสามารถ และดีที่สุดแห่งงานนั้นๆ ทั้ง 2 ข้อต้องอาศัยจิตใจที่จดจ่อ แน่วแน่อย่างแท้จริง และเช่นกันก็คือคนเราจะจดจ่อหรือมีจิตตะต่อสิ่งใด ต้องเห็นว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง สำหรับวิมังสานั้น คือการใช้ปัญญาพิจารณา ไตร่ตรอง ตรวจสอบ หาเหตุผล ข้อบกพร่อง หาแนวทางแก้ไขให้สิ่งที่ทำบรรลุจุดหมาย วิมังสานั้นต้องมีในทั้ง 3 ข้อของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต เช่นกัน กล่าวคือ ตั้งแต่เริ่มต้นก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่างานนั้นหรือสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่เกื้อกูล เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมหรือไม่ และเมื่อจะทำงานนั้นให้ดีที่สุด เต็มที่ของงานนั้น ก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองว่า เต็มที่ที่สุดแค่ไหนและจะอย่างไร หาหนทางรวมทั้งการใช้กำลังความสามารถเต็มตามศักยภาพก็ต้องปัญญา เช่นกัน สรุปรวมความว่า องค์ประกอบแห่งอิทธิบาททั้ง 4 ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบหลักในเนื้อหาทั้ง 3 หลักการของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต

จากการศึกษาที่ผ่านมาทั้ง 2 ครั้งในดัชนีนิพนธ์และรายงานการวิจัย ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต เหมาะกับบริบทของสังคมไทยที่ยังคงเป็นสังคมเอื้ออาทรอยู่ และจะช่วยยับยั้งการไหลตามกระแสตะวันตกของเยาวชนไทยได้ เพราะในแนวคิดนี้ความสำเร็จของคนๆ หนึ่ง หากมีเจตนามุ่งความสำเร็จโดยคำนึงถึงส่วนรวมเป็นหลักแล้ว ความสำเร็จนั้นย่อมเป็นสิ่งเอื้อเพื่อและอำนวยประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมด้วย และหากจะมีคำถามว่าแรงจูงใจชนิดนี้มีอยู่จริงหรือไม่ คำตอบก็ชัดเจนว่ามีอยู่จริง โลกคงไม่อาจเจริญก้าวหน้ามาได้ถึงขั้นนี้หากไม่มีผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แบบนี้ ซึ่งมีอยู่ทั้งในบุคคลที่มีชื่อเสียงในแวดวงวิชาการ วงการอื่น ๆ และบุคคลทั่วไปที่ไม่เป็นที่รู้จักของสังคมด้วย หากจะยกตัวอย่างบุคคลที่เป็นที่รู้จักที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต เช่น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ไลน์สไตน์ มหาตมคานธี ดิช นัท ฮันท์ ฯลฯ

การพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสนใจว่าควรศึกษาจากประชากรกลุ่มใด จึงจะสามารถพัฒนาได้ดี ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเยาวชนที่เป็นช่วงวัยรุ่นตอนต้น คือ อายุประมาณ 13-15 ปี ซึ่งตรงกับวัยเรียนที่อยู่ประมาณชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และศึกษาจากเยาวชนในช่วงมัธยมศึกษาตอนปลาย อายุประมาณ 16-18 ปี ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดีทั้ง 2 ช่วงวัยอายุ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรขยายผลไปยังเยาวชนในช่วงวัยเด็กด้วย คืออายุระหว่าง 6-12 ปี วัยประถมศึกษาทั้งช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 เป็นวัยที่วิกฤตสำหรับการพัฒนาอัตตมโนทัศน์ (Self Concept) เด็กมีความต้องการทำกิจกรรม อยู่เสมอไม่อยู่เฉย ต้องการมีสมรรถนะที่จะทำอะไรได้สำเร็จ ดังนั้น บิดา มารดาและครูจะต้องหาทางที่จะเสริม สนับสนุนให้เด็กวัยนี้ได้ประสบความสำเร็จ เพื่อจะได้ช่วยสร้างอัตตมโนทัศน์ที่ดี มีความภูมิใจว่าตนเองเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพ (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2541 : 84-85)

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการสอนตามแนวทางพุทธศาสนา รวมทั้งได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวทางสากล และทฤษฎีการเรียนรู้ประกอบกันและได้นำมาสร้างรูปแบบในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต จากผลการศึกษาวิจัยของแมคเคลแลนด์และคณะ (McClelland et.al., 1995, 1961; cited in Klein, 1982 : 362-365) แมคเคลแลนด์เชื่อว่า **สังคมที่เน้นการอบรมเลี้ยงดูแบบให้อิสระและพึ่งพาตนเองตั้งแต่เด็ก** จะทำให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง และค้นพบว่าเรื่องราวที่พ่อแม่อ่านหรือเล่าให้เด็กฟังจะเป็นการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม และเขายังค้นพบอีกว่า **คำพูดที่บ่งบอกถึงความมุ่งหวังแห่งความสำเร็จก็เป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่สำคัญ** รวมทั้งจะต้องสร้างค่านิยมที่เป็นผลสัมฤทธิ์ของแต่ละบุคคลมากกว่าการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นและภายนอก

วิดเลอร์ (Vidler, 1977; อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข, 2525 : 67-69) ได้สรุปวิธีการฝึกเพื่อใช้ในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่สำคัญและนิยมใช้ มี 4 วิธีคือ

1) **วิธีให้ผู้เข้ารับการฝึกให้คะแนนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของตนเอง** โดยให้คะแนนเรื่องราวที่เขียนขึ้นเองจากแบบทดสอบ Thematic Apperception Test โดยในขั้นแรกต้องให้ผู้เข้ารับการฝึกมีความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น เกมส์ สถานการณ์จำลอง การอธิบาย การรวมกลุ่มอภิปราย เป็นต้น

2) **ฝึกสมาธิ (Meditation)** ด้วยการส่งเสริมการเคลื่อนไหวทางร่างกาย เช่น การสอบการ ฟังลูกดอก ต้องใช้สมาธิ มโนทัศน์เกี่ยวกับความเสี่ยงพอประมาณ และทุกครั้งจะมีการประเมินก่อนว่าจะทำได้แค่ไหน

3) **วิธีให้บุคคลสำรวจตนเอง ว่ารู้สึกอย่างไรต่อสิ่งเร้า และบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม** การพัฒนาความรู้สึกร่วมกันให้เข้มแข็งจะมีส่วนช่วยให้บุคคลเลือกกระทำการที่ติมากขึ้น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงขึ้น และ

4) **วิธีเน้นความสำคัญในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม เป็นการเน้นที่นี้และเดี๋ยวนี้ (Here and Now)** โดยฝึกอบรมนอกสถานที่เพื่อให้ปลอดภาระจากงานประจำ บุคคลจะได้มีโอกาสแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ และพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้ดีขึ้น

ได้มีการนำแนวคิดในการฝึกเพื่อเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไปใช้ในวงการการศึกษา เป็นการลดความสูญเสียค่าทางการศึกษา เช่น แอลชูเลท เทเบอร์ และแมคอินไทร์ (Alschulet, Tabor and McIntyre, 1970; อ้างถึงใน ภัทรพรรณ สุขประชา, 2540 : 4) เน้นในเรื่องที่นี้และเดี๋ยวนี้ กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นภายในตัวตน โดยให้นักเรียนตั้งจุดมุ่งหมายที่สามารถไปถึงได้ ฝึกการวางแผนให้ตรงกับสภาพความเป็นจริง เน้นความรับผิดชอบในทุกขั้นตอน สำหรับในประเทศไทยก็มีผู้สนใจวิธีการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อยู่พอสมควร เช่น ดารณี วงษ์อยู่น้อย, (2525); ทศพร ประเสริฐสุข, (2525); ชุมพร บุญน้อม, (2538)

จากข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura, 1977 : 10) ที่เชื่อว่าพฤติกรรมเกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลผ่านกระบวนการสังเกต 2 ทางคือ

1) **การเรียนรู้จากผลกรรมตอบสนอง** คือการเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน เขาจะเรียนรู้ว่าพฤติกรรมอะไรทำแล้วได้ผลบวกหรือลบ

2) การเรียนรู้ผ่านตัวแบบ แบบนดูรา (Bandura, 1977 : 22-50; Bandura, 1986 : 53-64) เรียกสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการสังเกตที่ไม่ใช่ประสบการณ์ตรงว่า **ตัวแบบ (Model)** การเรียนรู้โดยการสังเกตผ่านตัวแบบไม่ใช่พฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา ขึ้นอยู่กับกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน พฤติกรรมของตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรงจะทำให้ผู้สังเกตเกิดความคาดหวังการเสริมแรงเหมือนตัวแบบ ตัวแบบแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ **ตัวแบบที่มีชีวิต** และ **ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์** เป็นตัวแบบที่เป็นตัวอักษร คำพูด หรือภาพที่แสดงในรูปของฟิล์ม โทรทัศน์ หรือสิ่งอื่นๆ

เมื่อดูจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ แบบนดูรา (Bandura) และวิธีการต่าง ๆ ในการพัฒนาหรือเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (ตามแนวทางสากล) แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ผู้วิจัยจะนำแนวคิดพื้นฐานและวิธีการจากทั้ง 2 ทฤษฎี มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบหรือวางแผนในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ด้วยกล่าวคือ มีการนำเสนอตัวแบบ ซึ่งเป็นปรโตโฆสะที่ดีในลักษณะของกัลยาณมิตร และตัวแบบที่นำเสนออันมีทั้งในรูปของตัวแบบที่เป็นบุคคล และตัวแบบที่ไม่ใช่บุคคล วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ นิตาน สุภาพิต คำกลอน คำคม เป็นต้น แมคเคลแลนด์ และนักจิตวิทยากลุ่มนี้ (McClelland, 1969; Klein, 1982; Winterbottom, 1958; Strodtback, 1958) เองก็เน้นในการใช้เรื่องราว คำพูดที่บ่งบอกถึงความมุ่งหวังแห่งความสำเร็จ การฝึกความเป็นอิสระ ความรับผิดชอบและการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งการให้ความรักและรางวัลเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ผู้วิจัยนำมาใช้เนื่องจากแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทั้งทางสากลและตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต มีลักษณะที่เป็นส่วนร่วมกันเป็นส่วนมากถึงแม้จะมีความแตกต่างก็ตาม สำหรับหลักการหรือวิธีการที่สำคัญที่สุดที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ก็คือ หลักไตรสิกขา

หลักพุทธธรรมว่าด้วยปัจจัยทางการศึกษา (พระธรรมปิฎก, 2538) และการสอนตามแนวพุทธิที่ สุนทรอมรวีวัฒน์ ได้นำมาจัดเป็นระบบการสอนนั้น สอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิทยาตะวันตกในเรื่องการเรียนรู้ทางสังคมของแบบนดูรา (Bandura) ทฤษฎีและแนวทางในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของแมคเคลแลนด์ (McClelland) และแนวคิดในเรื่องการสร้างจินตภาพ ผู้วิจัยจึงนำหลักพุทธธรรมและแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาสากลมาผสมผสานกัน โดยใช้พุทธธรรมเป็นหลักในการวางรูปแบบการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ทั้งนี้ เพื่อให้เยาวชนไทยได้พัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ข้างต้นทั้ง 3 ประการคือ

- 1) ทำให้ดีที่สุด เลิศที่สุด เต็มที่แห่งงานนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ จะเป็นได้
- 2) ทำอย่างเต็มที่ เต็มความสามารถตามศักยภาพของตนเอง และ
- 3) บุคคลจะต้องพิจารณาว่า งานนั้น สิ่งนั้น เป็นสิ่งที่เกื้อกูล และเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมจึงทำ และเมื่อทำแล้วเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมด้วย ประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นอาจมีมากน้อยต่างกันไปตามบริบทของงาน และจะต้องไม่เน้นที่การแข่งขันกับผู้อื่นเพื่อความเป็นเลิศ

หากเด็กไทยมีลักษณะเช่นนี้ได้และเป็นคุณลักษณะติดตัวจนเป็นผู้ใหญ่จะช่วยให้ สังคมไทยจะรุดหน้า เทียมอารยประเทศ และคงไว้ซึ่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตาต่อกัน ตามบริบทของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากคำสั่งสอนในพุทธศาสนา

2.2 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวทางสากล

2.2.1 แนวความคิดและทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวทางสากล

นักจิตวิทยาตะวันตกที่ให้ความสนใจ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และใช้แนวคิดที่ในการพัฒนาบุคคลที่สำคัญมี 3 คน คือ 1) เมอร์เรย์ (Murray, 1938: Cited in Klein, 1982 : 353-356) เป็นบุคคลแรกที่ทำให้ความสนใจแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในฐานะที่เป็น 1 ใน 8 ของแรงจูงใจที่สำคัญของมนุษย์ เมอร์เรย์เรียกความต้องการที่จะสัมฤทธิ์ผลของเขาว่า **N-Achievement** เขาไม่ได้ตรวจสอบแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์โดยตรง แต่เขาได้สร้างแนวทางสำคัญในการวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้คือ เขาได้พัฒนาแบบทดสอบบุคลิกภาพที่ชื่อว่า **TAT (Thematic Apperception Test)** ขึ้นมา ใช้วัดความต้องการภายในของบุคลิกภาพ โดยให้ผู้ถูกทดสอบดูรูปภาพที่คลุมเครือ แล้วสร้างเรื่องราวเกี่ยวกับภาพที่จะทดสอบ โดยอธิบายใน 4 เรื่อง คือ เกิดอะไรขึ้นในภาพนี้ ทำไมถึงเกิดขึ้น คนในรูปภาพกำลังคิดหรือรู้สึกอย่างไร และจะเกิดอะไรขึ้นเมื่อถึงจุดจบของเรื่อง โดยเขาเชื่อว่าบุคคลจะเปิดเผยทิศทางที่สำคัญของแรงจูงใจ เมอร์เรย์ให้ความสำคัญกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ว่า เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งต่อมา 2) แมคเคลแลนด์ (McClelland) ได้นำแบบทดสอบ TAT มาใช้วัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แมคเคลแลนด์ (McClelland, 1938:cited in Klein, 1982 : 362-364) ได้พยายามอธิบาย ความสัมพันธ์ของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับทิศทางของภาวะทางเศรษฐกิจ โดยเขาศึกษาพบว่าความสำเร็จทางเศรษฐกิจของประเทศเชื่อมโยงสัมพันธ์โดยตรงกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ซึ่งเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยให้ความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง และฝึกการพึ่งพาตนเองแต่เด็ก รวมทั้งจะทำให้เกิดพฤติกรรมแบบผู้ประกอบการสูงขึ้นด้วย แต่กระนั้นการศึกษาของแมคเคลแลนด์ก็ยังไม่ได้กล่าวถึงกระบวนการที่ชัดเจนของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ซึ่งมีนักจิตวิทยาคนสำคัญอีกคนหนึ่งได้ทำการศึกษาระบบการต่างๆ คือ 3) แอทคินสัน (Atkinson,1964; cited in Klein, 1982 : 366) เสนอว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เกี่ยวข้องกับ 2 แรงจูงใจที่แยกจากกันคือ ความหวังในความสำเร็จ และความกลัวในความล้มเหลว โดยกล่าวว่า ความหวังในความสำเร็จเป็นแรงผลักดันให้บุคคลเข้าร่วมงานหรือกิจกรรม ในขณะที่ความกลัวในความล้มเหลว ทำให้บุคคลหลีกเลี่ยงจากงานหรือกิจกรรม ผลสะท้อนของแรงจูงใจทั้ง 2 แบบ จะร่วมกันควบคุมพฤติกรรมในความสำเร็จ เขาสรุปว่าบุคคลที่มีความมุ่งหวังในความสำเร็จสูง และมีความวิตกกังวลต่ำ มีแนวโน้มที่จะเข้าหาความสำเร็จสูง ใช้ความพยายามสูง แต่จะเลือกงานที่มีความเสี่ยงปานกลาง ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่มีความมุ่งหวังในความสำเร็จต่ำ แต่มีความวิตกกังวลสูง จะหลีกเลี่ยงงาน และทำงานอย่างขอไปที แต่จะเลือกงานที่มีความเสี่ยงสูง แอทคินสัน (Atkinson, 1974 อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข, 2525 : 58) ได้สรุปสมการทางคณิตศาสตร์เพื่อทำนายแนวโน้มของพฤติกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ไว้ ดังนี้ คือ

$$Ta = (Ms-Mf) [Ps (1-Ps)] + Text$$

เมื่อ

Ta	=	แนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์
Ms	=	แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
Mf	=	แรงจูงใจที่จะหลีกเลี่ยงความล้มเหลว
Ps	=	ความเป็นไปได้หรือโอกาสของความสำเร็จ
Text	=	แนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมที่มีอิทธิพลมาจากภายนอก

จากสมการข้างต้น พบว่า แนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมมุ่งสัมฤทธิ์มีค่าเป็นบวกหรือลบ (คือ ทำหรือไม่ทำ) ขึ้นอยู่กับผลต่างระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับแรงจูงใจเพื่อหลีกเลี่ยงความล้มเหลว ดังนั้นถ้าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่า ผลของสมการจะเป็นบวก ซึ่งทำนายได้ว่ามีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้น และมักจะเลือกงานที่มีความเสี่ยงปานกลาง

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวทางสากล

1) ความหมาย

เมอร์เรย์ (Murray, 1938 ; 164-166) ได้ให้คำจำกัดความของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือความต้องการสัมฤทธิ์ผล (n-Achievement) ว่า คือ ความปรารถนาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างที่ยากให้ประสบความสำเร็จ โดยเปลี่ยนแปลงหรือจัดการความคิด ตัวบุคคล ให้มีความเหมาะสม บุคคลที่มีความมุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จมักจะทำงานอย่างเป็นอิสระและรวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความต้องการประสบความสำเร็จมีสาเหตุมาจากบุคคลพิชิตอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ได้ ซึ่งไม่เพียงแต่ได้มาตรฐานที่เป็นเลิศเท่านั้น แต่ยังเหนือกว่าความสำเร็จของบุคคลอื่น ๆ ด้วย

แมคเคลแลนด์ (McClelland, 1969: 110-111) ให้คำจำกัดความ คือการตั้งเป้าหมายในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อประสบความสำเร็จ โดยการแข่งขันกับมาตรฐานอันดีเลิศ (Standard of Excellence) มีความพยายามที่จะทำให้ดีกว่าผู้อื่น เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของการแข่งขัน แต่บางครั้งมาตรฐานอันดีเลิศอาจไม่ใช่การแข่งขันกับผู้อื่น อาจเป็นรางวัลโดยธรรมชาติของความสำเร็จเองก็ได้

วิตเลอร์ (Vidler ,1977 ;อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข, 2525 : 24) ได้อธิบายว่า เป็นกระบวนการของการวางแผน การกระทำและความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับการพยายามต่อสู้เพื่อความสำเร็จในการบรรลุมาตรฐานอันดีเลิศที่บุคคลตั้งเอาไว้ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไม่จำเป็นต้องเป็นความสำเร็จหรือความสามารถที่สังเกตเห็นได้ แต่จะเกี่ยวข้องกับการวางแผนและความพยายามต่อสู้เพื่อความเป็นเลิศ ดังนั้นทัศนคติต่อความสำเร็จจึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าความสำเร็จที่สังเกตเห็น

กล่าวโดยสรุป แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความปรารถนา ความพยายาม และความตั้งใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ประสบความสำเร็จด้วยดีและได้มาตรฐานอันดีเลิศ โดยพยายามแข่งขันกับมาตรฐานและบุคคลอื่น เพื่อให้ได้มาตรฐานและดีกว่าบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เป็นแรงผลักดันให้บุคคลมีความมุ่งมั่น บากบั่น ฝ่าฟันอุปสรรค ด้วยความคาดหวังในความสำเร็จมากกว่ากลัวความล้มเหลว

2) คุณลักษณะของบุคคล

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คุณลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงไว้ซึ่งสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

เมอร์เรย์ (Murray , 1938 : cited in Klein , 1982:353) ได้สรุปว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงมีคุณลักษณะ คือ เป็นบุคคลที่มีความทะเยอทะยาน มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะแข่งขันเพื่อให้

ประสบความสำเร็จ

เฮอร์แมน (Hermans , 1970 ; 354-355) ได้รวบรวมคุณลักษณะของผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ดังนี้ คือ

- (1) มีความมุ่งหวังหรือความทะเยอทะยาน (Aspiration level) ที่จะประสบความสำเร็จ
- (2) มีพฤติกรรมการเสี่ยง (Risk - taking behavior) ในระดับปานกลาง โดยจะเสี่ยงในระดับที่คิดว่าประสบความสำเร็จได้
- (3) มีแรงผลักดันให้ก้าวไปข้างหน้า (Upward mobility) สู่สถานะที่สูงขึ้น
- (4) มีความทนทาน ยืนหยัด (Persistence) ในการทำงานที่ยากได้
- (5) มีการยึดเหนี่ยวอยู่กับงาน (Task tension) แม้จะถูกรบกวนหรือขัดจังหวะก็จะพยายามทำให้สำเร็จ
- (6) มีความรู้สึกต่อเวลา (Time perception) ว่าเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง สิ่งต่าง ๆ จะเกิดอย่างรวดเร็ว
- (7) มีทัศนคติต่อเวลา (Time perspection) มองเวลาในทัศนะของการมุ่งสู่นาคต สามารถจดจำเกี่ยวกับกำหนดระยะเวลาของงานได้ดี
- (8) มักเลือกเพื่อนร่วมงาน (Partner choice) ระหว่างคนที่มีความสามารถแต่เฉยเมยกับคนที่เห็นอกเห็นใจแต่ไร้ความสามารถ ผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะเลือกผู้ที่มีความสามารถเป็นอันดับแรก
- (9) มีพฤติกรรมที่ต้องการการยอมรับ (Recognition behavior) พยายามทำงานให้ดีเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ
- (10) มีพฤติกรรมเพื่อความสำเร็จ (Achievement behavior) มีพฤติกรรมที่จะสัมพันธ์กับความสำเร็จ

แมคเคลแลนด์ (McClelland , 1953 ; cited in Klein , 1982 : 361 – 362) กล่าวไว้ในงานวิจัยของเขาเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ประกอบการที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงว่ามีลักษณะ ดังนี้คือ

- (1) กล้าเสี่ยงในระดับกลางที่ต้องตัดสินใจบนพื้นฐานของทักษะ (take moderate but decisive risk on the basis of skill) นั่นคือเลือกทำสิ่งที่ยาก เหมาะสมกับความสามารถของตน ไม่เลือกทำสิ่งที่ง่ายหรือง่ายเกินไป
- (2) มีความกระตือรือร้น และแสดงกิจกรรมที่ต้องใช้เครื่องมือสมัยใหม่ (be energetic and exhibit novel instrumental activity)
- (3) มีความรับผิดชอบต่อตนเองในการทำงาน (be individually responsible for their own actions) เพื่อความสำเร็จ
- (4) ทราบผลที่แน่ชัดในการตัดสินใจของตนเอง (have knowledge of the results of their decisions)
- (5) มีการคาดการณ์ล่วงหน้า (anticipate future events) เล็งการณ์ไกล เป็นผู้มีแผนระยะยาว

(6) มีทักษะในการจัดองค์การ (have organizational skills)

และในปี 1969 แมคเคลแลนด์ (McClelland . 1969 : อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข, 2525 : 28) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงไว้ดังนี้

(1) เป็นผู้ที่มีความพยายามบากบั่นกระทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จมากกว่าที่จะทำเพื่อหลีกเลี่ยงความล้มเหลว

(2) จะเลือกงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเองให้ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นการกำหนดเป้าหมายจึงไม่ยากหรือง่ายต่อความสำเร็จจนเกินไป

(3) เป็นผู้ที่มีความคิดว่างานทุกอย่างจะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยความตั้งใจจริงของคนเท่านั้น ไม่ใช่เพราะโอกาสอำนวยให้

(4) การกระทำกิจกรรมใดๆ นั้นมุ่งให้บรรลุมาตรฐานของตนเองมากกว่ารางวัลหรือชื่อเสียง จากข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีส่วนร่วมกันที่สำคัญ คือ มีการตั้งความหวังที่จะประสบความสำเร็จในระดับที่สูง จึงเป็นผู้ที่มีความมานะอดทน พากเพียรในการทำงาน มีความรับผิดชอบ มีระบบในการทำงาน เพื่อให้บรรลุมาตรฐานอันดีเลิศเหนือกว่าผู้อื่น

3) เป้าหมาย

เมื่อดูจากความหมายและคุณลักษณะของผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงแล้ว สามารถที่จะมองเห็นเป้าหมายอย่างชัดเจนได้ว่ามีเป้าหมายอยู่ที่การบรรลุความเป็นเลิศในการทำงาน หรือกิจกรรมใดๆ ที่สนับสนุนระบบแข่งขันเพื่อให้เหนือกว่า ดีกว่าผู้อื่น และได้มาตรฐานอันดีเลิศ

4) วิธีวัด

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า สามารถวัดโดยใช้เครื่องมือวัด ซึ่งมี 3 แบบ (ทศพร ประเสริฐสุข, 2524; นุศรา ธรรมกิจกำจร, 2539; และอัจฉรา สุขารมณ, 2542) ดังนี้

(1) แบบทดสอบ Thematic Apperception Test (TAT)

เมอร์เรย์ (Murray) และคณะของเขาที่ฮาร์วาร์ดไซโคโลจิคอลคลินิค (Harvard Psycho-logical Clinic) เป็นผู้สร้างและพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรก และได้ถูกใช้อย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา เพื่อเป็นแบบอย่างในการพัฒนาเครื่องมืออื่น ๆ เป็นแบบทดสอบ Projective test ใช้ทดสอบบุคลิกภาพ เป็นแบบทดสอบที่ประกอบด้วยบัตร 19 ฉบับ ซึ่งแต่ละฉบับมีภาพที่คลุมเครือขาว - ดำ และบัตรเปล่าไม่มีรูปภาพอะไรอีกหนึ่งแผ่น ผู้เข้ารับการทดสอบจะถูกขอให้เล่าเรื่อง หรือผูกเรื่องให้ตรงกับรูปภาพแต่ละฉบับ ให้เล่าว่าอะไรทำให้เกิดเหตุการณ์ที่แสดงในภาพ บรรยายว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นในขณะนั้น ตัวละครแต่ละตัวในภาพกำลังรู้สึกและคิดอย่างไร รวมทั้งให้บอกถึงผลของมันด้วย ส่วนภาพเปล่า ผู้รับการทดสอบจะถูกสั่งให้ใช้จินตนาการนึกด้วยภาพบางภาพในบัตรนั้น แล้วเล่าเป็นเรื่องราวของภาพนั้น

ต่อมา แมคเคลแลนด์ ได้นำมาพัฒนาการให้คะแนนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์โดยวิธีใช้ภาพที่มีความหมายกำกวม (ambiguous) และมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่ต้องการศึกษามาเป็นสิ่งเร้าให้บุคคล

เกิดจินตนาการ และนำเอาจินตนาการนั้นไปวิเคราะห์เนื้อหาตามหลักเกณฑ์ที่แมคเคลแลนดได้กำหนดไว้ ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่เคร่งครัดมากในการให้คะแนนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

ในการดำเนินการวัดโดยใช้วิธีของแมคเคลแลนดนี้ มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้จินตนาการที่แสดงออกมาอยู่ในขอบเขตที่พึงวิเคราะห์ได้ เขาจึงใช้วิธีการให้ผู้รับการทดลองดูภาพที่กำหนดไว้ประมาณ 5 นาที แล้วเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับรูปภาพนั้น ตัวอย่าง เช่น ภาพเด็กนักเรียนวัยรุ่นคนหนึ่งกำลังนั่งอยู่บนโต๊ะในห้องเรียน มีหนังสือเรียนเปิดอยู่ต่อหน้าแต่เขาไม่ได้อ่าน กลับนั่งเอามือข้างหนึ่งท้าวหัว นั่งเหม่อมองนอกชั้นเรียนด้วยดวงตาเหม่อลอย เมื่อผู้รับการทดลองดูภาพแล้ว จะต้องเขียนเรื่องราวจากรูปภาพนี้ให้มีลักษณะเป็นจินตนาการสร้างสรรค์ เพื่อให้จินตนาการที่แสดงออกมาอยู่ในขอบเขตที่พึงวิเคราะห์แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แมคเคลแลนดจึงใช้คำถามมาตรฐานเป็นข้อนำจินตนาการ 4 ข้อ คือ (McClelland , 1953 ; cited in Klein , 1982 : 354) เกิดอะไรขึ้น บุคคลในภาพนี้เป็นใคร มีเหตุการณ์อะไรที่นำมาสู่เหตุการณ์นี้ คือเกิดอะไรขึ้นในอดีต เขากำลังคิดเกี่ยวกับอะไร มีอะไรบางอย่างที่เป็นที่ต้องการใครเป็นผู้ต้องการ และจะเกิดอะไรอีกต่อไปในอนาคต หรือให้ดูภาพแล้วแต่งเรื่องราวเกี่ยวกับภาพที่กำหนดให้ภาพละ 1 เรื่อง จากนั้นนำเนื้อเรื่องหรือคำตอบไปวิเคราะห์เนื้อหาและคิดคะแนนเพื่อดูแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

(2) แบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของ Hermans

แบบทดสอบถามแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์นี้ เฮอแมนด (Hubert J.M. Hermans อ้างถึงใน ราไพทพิย ธีรนิติ, 2514 : 34-35 และนุศรา ธรรมกิจกำจร, 2539 : 14) ได้ทำการศึกษาอยู่เป็นเวลานาน และหลายครั้ง เพื่อให้แบบสอบถามที่มีความเชื่อถือได้และวัดสิ่งที่ต้องการจะวัดได้จริง ๆ เฮอแมนดได้ศึกษาแบบทดสอบทีเอที (TAT = Thematic Apperception Test) ของแมคเคลแลนด ซึ่งเป็นวิธีการวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่นิยมใช้กันมาก เฮอแมนดได้ศึกษาผลการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยคนก่อน ๆ ได้ศึกษาเรื่องนี้และพบว่าแบบทดสอบทีเอทียังมีข้อบกพร่องในเรื่องความเชื่อถือได้ เขาจึงได้พยายามสร้างแบบสอบถามนี้ขึ้นมา โดยอาศัยหลัก 10 ประการดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้ว ในหัวข้อคุณลักษณะของผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จากการศึกษาของเฮอแมนด เช่น มีความมุ่งหวังหรือความทะเยอทะยานที่จะประสบความสำเร็จสูง มีความทนทาน สามารถทำงานที่ยากได้เป็นเวลานาน เป็นต้น

แบบสอบถามนี้สร้างขึ้นแบบให้เลือกตอบ มีการคิดคะแนนคือให้คะแนน 0 กับ 1 ทั้งหมดมี 92 ข้อ แต่มีเพียง 29 ข้อที่สามารถวัดได้ตรงตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้และค่าความเชื่อถือได้ภายในของแบบสอบถามนี้เป็น .82

(3) แบบทดสอบแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แบบประมาณค่า

เป็นการประยุกต์จากทฤษฎีของ McClelland, Atkinson และ Hermans คูองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนที่รวมกันเป็นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

เป็นแบบทดสอบถามชนิด 5 ตัวเลือก ในแบบสอบถามจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก ความคิดเห็น รวมถึงลักษณะนิสัยที่ผู้ตอบมักประพฤติปฏิบัติ โดยในแต่ละช่องของตัวเลือกทั้ง 5 จะมี

ข้อความเรียงลำดับจากจริงที่สุด ไปจนถึงไม่จริงเลย โดยผู้ตอบจะต้องอ่านข้อความในแบบทดสอบทีละข้อ แล้วพิจารณาว่าข้อความนั้นตรงกับความเป็นจริงของตนเพียงใด

เกณฑ์การตรวจให้คะแนนแยกการให้คะแนนออกเป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 ประเภทของข้อความที่มีความหมายทางบวก กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

ถ้ากาช่อง	จริงที่สุด	ได้ 5 คะแนน
ถ้ากาช่อง	จริงมาก	ได้ 4 คะแนน
ถ้ากาช่อง	จริงครึ่งเดียว	ได้ 3 คะแนน
ถ้ากาช่อง	จริงน้อย	ได้ 2 คะแนน
ถ้ากาช่อง	ไม่จริงเลย	ได้ 1 คะแนน

กรณีที่ 2 ประเภทของข้อความที่มีความหมายทางลบ กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

ถ้ากาช่อง	จริงที่สุด	ได้ 1 คะแนน
ถ้ากาช่อง	จริงมาก	ได้ 2 คะแนน
ถ้ากาช่อง	จริงครึ่งเดียว	ได้ 3 คะแนน
ถ้ากาช่อง	จริงน้อย	ได้ 4 คะแนน
ถ้ากาช่อง	ไม่จริงเลย	ได้ 5 คะแนน

ผู้ที่ได้คะแนนมากถือว่ามีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าผู้ที่ได้คะแนนน้อย

5) แหล่งที่มาหรือปัจจัยที่ส่งเสริมต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

แมคเคลแลนด์และคณะ (McClelland et al., 1959; 1961; cited in Klein, 1982 : 362-365) ค้นพบว่า เรื่องราวที่บิดามารดาอ่านหรือเล่าให้เด็กฟังจะเป็นการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม ดังนั้นระดับจินตภาพแห่งความสำเร็จในเรื่องเล่าเหล่านั้นจะบ่งชี้ระดับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่ลูกนำเสนอในวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยแมคเคลแลนด์ทำการวิจัยโดยสุ่มตรวจจินตภาพแห่งความสำเร็จจากหนังสือเด็กใน 23 ประเทศ เปรียบเทียบกับการเพิ่มขึ้นของการผลิตกระแสไฟฟ้า เขาพบความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้เขาสรุปว่าการเน้นย้ำถึงความสำเร็จในหนังสือเด็กหรือเรื่องเล่ามีผลต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ อันส่งผลต่อไปยังการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และยังได้กล่าวอีกว่า คำพูดที่บ่งบอกถึงความมุ่งหวังแห่งความสำเร็จก็เป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้เช่นกัน

วินเทอร์บอททอม (Winterbottom, 1958 ; cited in McClelland, 1976 : 340-343) ได้สรุปการอบรมเลี้ยงดูที่ทำให้เด็กมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงได้ 3 อย่างคือ 1) บิดามารดาของเด็กที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะตั้งความหวังและมาตรฐานให้เด็กสูง 2) ฝึกความเป็นอิสระ มีความรับผิดชอบให้พึ่งพาตนเอง ตั้งแต่อายุน้อย และ 3) เลี้ยงด้วยความรักและการให้รางวัล (McClelland, 1976 : 378-387) เช่น กอด จูบ ชมเชย เป็นต้น

จากข้างต้นสรุปได้ว่า แหล่งที่มาที่สำคัญที่สุดของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ก็คือ การอบรมเลี้ยงดูที่ให้ความเป็นอิสระ ฝึกการพึ่งพาตนเอง ให้ความรักความอบอุ่น ไม่ให้บิดา-มารดากดดันหรือข่มขู่มากเกินไป

รวมทั้งประสบการณ์ในการอ่านหรือฟังเรื่องราวหรือคำพูดที่บ่งชี้ถึงความต้องการความสำเร็จ ทั้งหมดจะร่วมกันก่อให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

6) วิธีการพัฒนาหรือเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

จากแหล่งที่มาที่แมคเคลแลนด์ และนักวิชาการท่านอื่น ๆ ได้ศึกษามาถ้าหากเราจะพัฒนาหรือเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ก็ควรที่จะเริ่มต้นที่การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวแมคเคลแลนด์เสนอว่า ในการอบรมเลี้ยงดูบิดา ต้องลดการกดดันหรือข่มลูกลง สร้างทัศนคติและค่านิยมที่เน้นผลสัมฤทธิ์ของแต่ละบุคคลแทนที่จะเป็นการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นและอำนาจจากภายนอก ซึ่งบุคคลไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนี้แมคเคลแลนด์ยังได้เสนอแนะวิธีการที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายอีก 3 ประการ คือ

(1) การฝึกให้บุคคลสนใจกับความคิดเห็นของคนอื่น เพื่อให้คลายความยึดมั่นในประเพณี

(2) การจัดให้เด็กเล่นหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น โดยเน้นถึงความสำคัญของการจัดให้เด็กเล่นหรือทำกิจกรรมร่วมกับเด็กอื่นเป็นหมู่คณะ เพื่อให้รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเกิดความต้องการผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น

(3) การช่วยให้บุคคลมีความคิดฝันเกี่ยวกับความสำเร็จ โดยการสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ในห้องเรียนควรมีการสอนให้เด็กคิดฝันเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์และสนับสนุนให้ผู้เรียนสร้างจินตนาการขึ้น ซึ่งผู้เรียนอาจนำไปใช้ชีวิตจริงได้ (ละม้าย ศรทัตต์, 2524 : 690)

แมคเคลแลนด์ เห็นว่า ควรใช้คนที่มีความต้องการผลสัมฤทธิ์สูงอยู่แล้วที่มีอยู่ในสังคมให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ควรพยายามชักจูงให้ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ประกอบธุรกิจหรือวิสาหกิจเกี่ยวกับการผลิตให้มากขึ้น (ทศพร ประเสริฐสุข, 2524 : 65)

แมคเคลแลนด์และวินเทอร์ (McClelland and Winter : cited in Klein, 1982 : 365-366) ได้พัฒนาหลักสูตร 3 อาทิตย และ 6 อาทิตย เพื่อสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้กับพวกที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ โปรแกรมนี้มี 2 ขั้นตอน คือ

(1) แนะนำหลักการของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความสัมพันธ์ที่มีต่อความสำเร็จทั้งส่วนตัวและสังคม มีการบรรยายเกี่ยวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สาธิตพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับความสำเร็จและประวัติของผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ

(2) สอนให้คิดและทำเหมือนพวกที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ให้เขาได้เรียนรู้ถึงวิธีการเขียนเรื่องราวที่เป็นหลักการเพื่อตั้งแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้สูงขึ้น การมีส่วนร่วมในสถานการณ์ที่ต้องใช้ความพยายามเพื่อความสำเร็จ ตัวของสถานการณ์นี้จะสอนให้เขาเลือกการเสี่ยงที่ปานกลาง และคิดเกี่ยวกับเป้าหมายระยะยาว เช่น ให้สถานการณ์จำลองทางเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องประเมินว่า ภายในช่วงเวลาที่กำหนด พวกเขาจะต้องทำสิ่งของได้เท่าไรจึงจะได้กำไร และจะขาดทุนถ้าพวกเขาประเมินสูงเกินไป กิจกรรมในลักษณะนี้จะทำให้พวกเขาซึมซาบถึงความคาดหวังที่เป็นจริง และระดับพฤติกรรมที่มีแรงจูงใจ สุดท้ายพวกเขาจะประยุกต์ความรู้ที่ได้รับเข้ากับงานอาชีพของพวกเขา พวกเขาจะถูกสอนให้พัฒนาเป้าหมายของการงานอาชีพ และอธิบายถึงวิธีการที่จะไปสู่มัน จะมีการให้คำปรึกษาทั้งส่วนบุคคลและกลุ่มตลอดโปรแกรม

ผลของการฝึกเพื่อเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไม่ได้ผลดีเฉพาะผู้ประกอบการเท่านั้น ยังเป็นผลดีต่อครู นักธุรกิจ และสายงานอื่น ๆ ด้วย

โคลป์ (Kolb, 1965 ; cited in Heckhausen, 1967 : 161-162) ได้นำวิธีการข้างต้นไปทดลองใช้กับเด็กผู้ชายที่ไม่ค่อยมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กลุ่มหนึ่งที่มาร่วมแคมป์พักแรมฤดูร้อน แม้ว่าเด็กพวกนี้จะมี I.Q. สูงกว่า 120 แต่ความสามารถของพวกเขาคต่ำกว่าระดับเฉลี่ย ความสำเร็จจะกำหนดจากคะแนนเฉลี่ยของพวกเขา ในอีก 6 และ 18 เดือนต่อมา โคลป์ยังทดสอบดูด้วยว่ามีผลต่อพวกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมสูงและต่ำอย่างไรบ้าง เขาพบว่าทั้ง 2 กลุ่มต่างมีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นใน 6 เดือนต่อมา แต่เมื่อดูอีก 18 เดือนต่อมา กลับพบว่า พวกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงเท่านั้น ยังคงระดับที่ดีที่สุดไว้ได้ เขาจึงเสนอว่า วัฒนธรรมของพวกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำคงไม่ช่วยเพิ่มค่าให้กับความพยายามสู่ความสำเร็จ จึงไม่มีประโยชน์ที่จะคาดหวังให้พวกเขารักษาระดับความพยายามได้โดยไม่มี การสนับสนุนจากภายนอก ผลการศึกษาของโคลป์ ชี้ให้เห็นว่า ถ้าจะให้โปรแกรมในการเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ประสบผลสำเร็จได้นั้นจะต้องให้คุณค่าและรางวัลกับความสำเร็งนั้น

แอรอนอฟและลิทวิน (Aronoff and Litwin, 1968 ; cited in Klein, 1982 : 365) ทำการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักธุรกิจระดับกลาง มีผู้เข้าร่วมในโปรแกรม 5 วัน มีกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับการฝึกด้วย ความสำเร็จกำหนดจากการที่ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมได้รับการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งในเวลา 2 ปี ต่อมา พวกเขาสรุปได้ว่า การทดลองโปรแกรมนี้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากกลุ่มทดลองมีความก้าวหน้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผลจากหลักสูตรทำให้นักธุรกิจกระทำเหมือนพวกที่มีคะแนนจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง และนั่นทำให้พวกเขาประสบความสำเร็จเหมือนผู้อื่นในฐานะผู้ประกอบการ

วิธีการฝึกเพื่อใช้ในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่สำคัญที่นิยมใช้มี 4 วิธี คือ (Vidler, 1977 ; อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข, 2524 : 67-69)

(1) **วิธีให้ผู้เข้ารับการฝึกให้คะแนนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตนเอง** โดยให้คะแนนเรื่องราวที่เขียนขึ้นเองจากแบบทดสอบทีเอที (Thematic Apperception Test) ตามวิธีการที่กำหนด และให้อธิบายแนวคิดจากการเขียนด้วย และอาจให้ผู้ฝึกตรวจให้คะแนนบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ นิทานพื้นบ้าน และคำสนทนาต่างๆ ด้วย ทั้งนี้สิ่งสำคัญคือในขั้นแรกต้องให้ผู้เข้ารับการฝึกมีความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น เกมส์ สถานการณ์จำลอง การรวมกลุ่มอภิปราย การศึกษารายกรณี เป็นต้น

(2) **วิธีการฝึกในรูปแบบการไม่ใช้คำพูด** เช่น การฝึกสมาธิ (Meditation) การส่งเสริมการเคลื่อนไหวทางร่างกายโดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ ช่วย เช่น การสอนการพุงลูกดอก ต้องใช้สมาธิ มโนทัศน์เกี่ยวกับความเสี่ยงพอประมาณ การให้รางวัลเมื่อชนะ และทุกครั้งจะมีการประเมินก่อนว่าจะทำได้แค่ไหน ถ้าประเมินน้อยได้คะแนนน้อย ประเมินมากได้คะแนนมากแต่ก็ทำได้ยาก ประสบการณ์เช่นนี้จะช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ด้วย

(3) **วิธีให้บุคคลสำรวจตนเอง** ให้บุคคลสำรวจตนเองว่าเขามีความรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งเร้าภายนอกและต่อบุคคลอื่นๆ ในกลุ่ม การพัฒนาความรู้สึกของกลุ่มให้เข้มแข็งจะมีส่วนช่วยสนับสนุนบุคคลให้เล็งกระทำในสิ่งที่ดีมากขึ้น มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงขึ้นได้โดยฐานความคิดว่า ความผูกพันทางความรู้สึกกับใคร

ชอบพอ จะเพิ่มพูนการเรียนรู้ให้มีความหมายมากขึ้น

(4) **วิธีเน้นความสำคัญทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม** เป็นการเน้นในเรื่องที่นี้และเดี๋ยวนี้ (Here and Now) โดยการฝึกอบรมนอกสถานที่เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมปลอดจากภาระงานประจำ เพื่อให้บุคคลมีโอกาสได้แสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ และพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้ดีขึ้น

ได้มีการนำแนวความคิดในการฝึกเพื่อเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ใช้ในวงการศึกษา เพื่อเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้กับผู้เรียน เป็นการลดความสูญเปล่าทางการศึกษา

สำหรับงานในประเทศไทย มีผู้วิจัยเกี่ยวกับวิธีการสร้าง พัฒนาหรือเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อยู่พอสมควร เช่น ดารณี วงษ์อยู่น้อย (2525) ใช้วิธีการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเพื่อพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 16 คน ภายหลังทดลอง นักเรียนกลุ่มที่ได้รับคำปรึกษาแบบกลุ่ม มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงมากกว่ากลุ่มที่ได้รับคำปรึกษา และในปีเดียวกัน ทศพร ประเสริฐสุข (2525) ได้สร้างโมเดลการสอนแบบกระบวนการกลุ่ม เพื่อพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สำหรับเด็กด้อยสัมฤทธิ์กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 60 คน เป็นเพศชาย 45 คน เพศหญิง 15 คน ผลปรากฏว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนแบบกระบวนการกลุ่มมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการสอน

2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) **งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน** มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่สนใจศึกษาในเรื่องนี้และได้ผลที่เหมือนกัน สามารถสรุปได้ว่า (1) ผู้เรียนที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงเช่นกัน (2) นักศึกษาที่มีผลการเรียนสูงและต่ำ มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (3) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ ดังนั้นถ้าหากสามารถเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่ผู้เรียนได้ ก็จะช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ด้วย (จำไพพรรณ อธิรัตน์, 2514 ; รุ่งโสฬส สิทธิเวทย์, 2534 ; วันชัย ดนัยโกมุท, 2535 ; มลฤดี สุวรรณมาลย์, 2537 ; พัทธรา ทศนวิจิตรวงศ์, 2541 ; ปาริฉัตร อันประเสริฐ, 2542 ; ไมเออร์ (Myer), 1965)

2) **งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์** มีนักการศึกษานักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่ศึกษาในเรื่องนี้และส่วนมากเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีผลต่อการเพิ่มและพัฒนาตัวแปรอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ (1) การอบรมเลี้ยงดูแบบอิสระควบคุมพอประมาณ (2) สถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับปานกลาง (3) ความรับผิดชอบ (4) การรับรู้ความสามารถของตนเอง (5) ความขยันหมั่นเพียรในการเรียน และ (6) ลักษณะมุ่งอนาคต ซึ่งทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในเชิงบวก (ดนัย งามมานะ, 2518 ; จินตนา อินทรไชย, 2524, รุ่งโสฬส สิทธิเวทย์, 2534 ; จุลพงษ์ คมกฤษ (2535) ; จงจิตร ศรีทรัพย์อมรินทร์(2538) ; ภัทรพรรณ สุขประชา, 2540 ; สิริพร ดาวัน, 2540 ; เกரியศักดิ์ ศรีสมบัติ, 2544 ; สุวีพร กุมภาคม, 2544 ; แมคเคลแลนด์และวินเนอร์(McClelland and Winter), 1969)

3) **งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์** ผู้วิจัยได้กล่าวโดย

ละเอียดแล้วในหัวข้อ วิธีการพัฒนาหรือเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ซึ่งส่วนมากจะเป็นโปรแกรมที่จะต้องมีการปฏิบัติ ให้ฝึกปฏิบัติ เน้นที่การสร้างทัศนคติและค่านิยมที่เป็นผลสัมฤทธิ์ การพึ่งพาตนเอง โดยสอนให้คิดและทำแบบผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง สร้างสถานการณ์ที่ต้องใช้ความพยายามให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม สอนให้บุคคลคิดเป็น และสร้างจินตนาเกี่ยวกับความสำเร็จ การวางเป้าหมายในชีวิตในทุกๆวัน และส่วนมากก็จะมีมาให้คำปรึกษา แนะนำตลอดโปรแกรม (ละม้าย ศรีทัตต์, 2524 ; ทศพร ประเสริฐสุข 2524 ; แมคเคลแลนด์และวินเทอร์ (McClelland and Winter) cited in Kliein, 1982 ; วิดเลอร์ (Vidler), 1977)

2.3 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต, 2536 : 78-89) ได้กล่าวว่าปัญหาของสังคมทั้งหมด เป็นปัญหาที่เกิดจากคน ซึ่งท่านมองอย่างลึกซึ้งลงไปว่า การศึกษามีหน้าที่ในการสร้างหรือขัดเกลาให้คนเป็นคนที่มีคุณภาพ เพื่อให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าในการพัฒนาประเทศ ถ้าคนยังคงมีปัญหาหรือสร้างปัญหา ก็แสดงว่า การศึกษายังทำหน้าที่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร และเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญมากต่อการศึกษา ก็คือ แรงจูงใจทางการศึกษา นั่นคือ การศึกษามีหน้าที่ที่จะต้องสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียน ไอน์สไตน์ (Albert Einstein, 1954 อ้างถึงในพระเทพเวที, 2536 : 89-90) เป็นนักวิทยาศาสตร์ระดับโลกคนสำคัญที่ให้ความสนใจทางด้านศาสนาและการศึกษา ได้พูดถึงแรงจูงใจทางการศึกษาไว้ 3 อย่างกล่าวคือ

1) **ความกลัว** เกิดจากการใช้กำลังบังคับ หรือใช้อำนาจครอบงำ เป็นแรงจูงใจในทางลบ ซึ่งในวงการศึกษามากมายยังใช้อยู่ และโดยทั่วไปแล้วมนุษย์ก็ยังคงต้องใช้แรงจูงใจตัวนี้ เพื่อช่วยทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมไปตามความต้องการของสังคม เช่น ความกลัวที่จะสอบตก กลัวครูทำโทษ หรือกลัวกฎหมาย บ้านเมือง เป็นต้น แต่ไอน์สไตน์ก็เห็นว่า ความกลัวไม่ใช่แรงจูงใจที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักปรัชญาชาวอินเดีย กฤษณะมูรติที่เห็นว่า (กฤษณะมูรติ อ้างถึงใน โนริซึ โพร้แก้ว, 2539 : 4-6) หน้าที่ของการศึกษา คือ ช่วยให้ผู้มีชีวิตอย่างอิสระและปราศจากความกลัว ถ้าสามารถสร้างบรรยากาศอันปราศจากความกลัวขึ้นได้ จะเป็นสิ่งพิเศษและยิ่งใหญ่ จะช่วยให้มีปัญญาที่จะอยู่และเข้าใจโลก ไม่ใช่แค่ลอยตามโลกไปทุกอย่าง ดังนั้นในทัศนะของกฤษณะมูรติ หน้าที่ของการศึกษาก็คือ การทำลายความกลัวทั้งภายในและภายนอก ที่เป็นสาเหตุของการทำลายความคิดของมนุษย์ การศึกษาที่แท้จริงต้องพยายามสร้างห้องเรียนที่ปราศจากความกลัวให้ได้

2) **ความใฝ่สูง** ใฝ่ทะยาน อยากดี อยากเด่น แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ความปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับ (desire for approval) เป็นแรงจูงใจที่มนุษย์ทุกคนมี คือ ต้องการให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเองดี ต้องการการยอมรับ ยกย่อง สรรเสริญจากบุคคลอื่น เช่น นักเรียนก็ต้องการยอมรับหรือการกล่าวชมเชยจากครู เป็นต้น ไอน์สไตน์คิดว่า ความปรารถนาในระดับที่ 1 นี้เป็นเพียงความต้องการได้รับการยอมรับ ต้องการให้ผู้อื่นเอาใจใส่ เห็นใจ เป็นเครื่องผูกพันมนุษย์ให้อยู่ด้วยกันได้ด้วยดี ทำให้มนุษย์ต้องการรวมกลุ่มและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นชื่นชมการกระทำของตนเอง ไอน์สไตน์มองว่า แรงจูงใจระดับนี้เป็นสิ่งดีงาม ยอมรับได้

ระดับที่ 2 ความใฝ่ปรารถนา หรือทะเยอทะยานอยากมีอำนาจ อยากเด่นกว่าผู้อื่น อยาก

ครอบงำผู้อื่น อยากให้คนยอมรับว่าตนเองเก่งกว่า แน่กว่า (Ambitions desire for authority and distinction) แรงจูงใจในระดับนี้ โอนส์ไตนเห็นว่าเป็นอันตรายต่อสังคม และไม่ดีต่อตัวบุคคลที่มีแรงจูงใจในระดับนี้เองด้วย เป็นแรงจูงใจที่ไม่พึงปรารถนา

ในทัศนะของกฤษณะมูรติ (กฤษณะมูรติ, อ้างถึงใน โสริช โปธิ์แก้ว, 2539 : 8-10) ก็มองแรงจูงใจระดับ 2 ของโอนส์ไตนในลักษณะเดียวกันแต่รุนแรงกว่า โดยกล่าวว่า ความทะเยอทะยาน จะก่อให้เกิดการหมกมุ่นอยู่กับตนเอง จะทำให้หยาบคาย เห็นแก่ตัว พยายามผลักผู้อื่นให้พ้นทาง เพื่อจะตอบสนองความทะเยอทะยานของตนเองให้เต็มที่ ทำให้ผู้มีความทะเยอทะยานพยายามจะเป็นผู้ที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ การต่อสู้ระหว่างเขากับผู้อื่นจะเกิดขึ้นอย่างไม่มีความสิ้นสุด เนื่องจากมีบุคคลที่มีความทะเยอทะยานอยู่มาก และต่างก็ต้องการเหมือน ๆ กัน แต่ทรัพยากรหรือสิ่งที่ต้องการจะไปให้ถึงมีจำนวนจำกัด ทำให้เกิดการต่อสู้กันอย่าง ไม่สิ้นสุด แต่ถ้าหากบุคคลรักในสิ่งที่เขาทำด้วยตัวของมันเอง ทำด้วยจิตใจทั้งหมดเพราะรักที่จะทำ ไม่ต้องต่อสู้แข่งขันกับใครเพื่อให้ได้ที 1 จึงเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะต้องช่วยให้บุคคลได้ค้นพบสิ่งที่รักจริง ๆ ตั้งแต่ต้นจนสุดท้ายของชีวิต ช่วยให้ทำงานกับสิ่งที่รู้สึกว่ามีค่า และรู้สึกว่ามีค่าสำคัญอย่างลึกซึ้ง ไม่เช่นนั้นแล้วชีวิตแต่ละวันจะเต็มไปด้วยความหม่นหมอง จึงเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะช่วยให้ค้นพบสิ่งที่รักและต้องการทำอย่างแท้จริง ซึ่งทัศนะเช่นนี้จะสอดคล้องกับความคิดของโอนส์ไตนในแรงจูงใจแบบที่ 3 ที่จะกล่าวต่อไปนี้

3) ความปรารถนาต่อสัจธรรมและปัญญา หรือความสนใจใฝ่รักในสิ่งนั้น ๆ โอนส์ไตนเรียกว่า Loving interest in the object and desire for truth and understanding คือความใฝ่รู้อย่างแท้จริงที่จะเข้าถึงความจริง ซึ่งเมื่อทำงานก็จะทำให้เกิด pleasure in work คือ เกิดความสุขในการทำงาน เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุด ซึ่งตรงกับธรรมฉันทะหรือกุศลธรรมฉันทะทางพุทธศาสนา และความคิดของนักปรัชญาตะวันออกอย่างกฤษณะมูรติดังกล่าวข้างต้น แนวคิดเช่นนี้เองเป็นจุดที่ศาสนาและแนวความคิดตะวันออกมาบรรจบกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ อย่างที่โอนส์ไตนกล่าวไว้ว่า วิทยาศาสตร์เกิดขึ้นโดยการสร้างสรรค์ของคนที่เต็มเปี่ยม ด้วยความใฝ่ปรารถนาต่อสัจธรรมและปัญญา ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดจากศาสนา ศาสนาที่แท้ประเสริฐและลึกซึ้งยังยืนด้วยความรู้ความรู้อันสูงทางวิทยาศาสตร์

ความปรารถนาต่อสัจธรรมและปัญญาในทัศนะโอนส์ไตนเองที่มาสอดคล้องและขนานรับต่อแรงจูงใจทางพุทธศาสนา ที่พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต , 2536 : 95-100) กล่าวว่า คนไทยยังขาดแคลนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นแรงจูงใจทางการศึกษาที่แท้จริง ที่จะสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันที่ดีในสังคม พระเทพเวทีพบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ นั้นมี 2 แบบ คือ

2.3.1 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวทางสากล เป็นแรงจูงใจที่สนับสนุนระบบแข่งขัน คือการใฝ่ความเป็นเลิศที่สนับสนุนระบบแข่งขัน โดยนึกว่าเป็นตัวเสริมกันหรือเป็นตัวแกนของระบบแข่งขัน ซึ่งพระเทพเวทีเห็นว่าเป็นการมองที่ผิดพลาด เพราะส่งเสริมให้วัดกับคนอื่นแข่งกับคนอื่น โดยจะต้องเหนือกว่าเขา ชนะเขา ดีกว่าเขา ซึ่งท่านขอเรียกว่า ความเป็นเลิศเทียม ไม่สอดคล้องกับกระบวนการของการศึกษา และเข้ากันไม่ได้กับการที่มนุษย์มีภาวะเป็นสัตว์สังคม ต้องอาศัยซึ่งกันและกันมาตั้งแต่แรกเกิด เพราะไม่สามารถที่จะหาอาหารและป้องกันภัยให้ตนเองได้แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ เช่น ลูกเต่าเมื่อออกจากไข่ก็

สามารถเดินลงทะเลได้เอง เป็นต้น

2.3.2 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือความใฝ่ความเป็นเลิศ คือ การใฝ่ความเป็นเลิศที่ไม่ใช่ความเป็นเลิศเทียม เป็นความเป็นเลิศที่ไม่จำเป็นต้องไปแข่งหรือไปวัดความสามารถกับบุคคลอื่น เพื่อให้ตนดีกว่าหรือเหนือกว่า ซึ่งลักษณะของความเป็นเลิศที่แท้จริงมี 3 ประการ คือ

ลักษณะที่ 1 ทำให้ดีเลิศ ให้ดีที่สุด เต็มที่แห่งงานนั้น ๆ หรือเรื่องนั้น ๆ จะทำได้ กล่าวคืองานนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ดีที่สุดเต็มที่ที่สุดได้แค่ไหน ก็ทำให้มันถึงขนาดนั้น คนไทยจำนวนมากจะขาดลักษณะข้อนี้ไป เมื่อทำอะไรก็ไม่นึกถึงว่าจะทำให้ดีที่สุดของมัน แต่ทำให้พอเสร็จ ๆ ผ่าน แบบขอไปที หรือหากจะให้แรงขึ้นก็คือ ทำอย่างมั่งงาย ถ้าจะให้เป็นเลิศแท้ไม่ต้องทำให้ดีที่สุดกว่าใคร แต่ทำให้ดีที่สุดของเรื่องนั้น ๆ ของงานนั้น ๆ

ลักษณะที่ 2 มีความเป็นเลิศเพราะทำให้ดีที่สุด เต็มที่แห่งความสามารถของเรา หมายความว่า ทำให้ดีที่สุดของเราเท่าที่ตัวเราจะทำได้ เต็มขีดความสามารถของเรา มีความสามารถเท่าไรให้ใช้อย่างเต็มที่ และให้ดีกว่าครั้งก่อน ๆ ของเราเอง เป็นการแข่งกับตัวเอง ทำให้มีการปรับปรุงตัวอยู่เสมอ ดียิ่งขึ้นในแต่ละครั้ง

ลักษณะที่ 3 สิ่งนั้นมีความเป็นเลิศโดยเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เกือบที่สุด เป็นประโยชน์ที่สุดแก่ชีวิตและสังคม เราพิจารณาคุณภาพของมันแล้วว่าสิ่งที่ดีที่สุด เลิศที่สุดสำหรับชีวิต สำหรับสังคม แล้วเราก็ทำโดยลักษณะที่ 3 นี้อาศัยหลักพุทธธรรมอย่างมาก เพราะนอกจากจะต้องมีเมตตากรุณาแล้ว ยังต้องเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งเพื่อการเกื้อกูลกันอีกด้วย

ซึ่งลักษณะทั้ง 3 อย่างข้างต้นนี้ไม่เป็นการแข่งขัน แต่เป็นหลักการที่เข้ากับ**กุกุศลธรรมฉันทะ** (ดังจะกล่าวต่อไป) และพระธรรมเวทิดีกว่าถึงความเป็นเลิศเทียมว่า ความจริงแล้วไม่ใช่ความเป็นเลิศ แต่เป็นการแข่งขันกับคนอื่น หากไปแข่งกับคนอื่น ถ้าเป็นคนที่ไม่มีความสามารถ ซึ่งท่านเรียกว่า “คนที่แยๆ” จะเป็นเลิศได้อย่างไร สมมติว่า 10 คน ไม่มีคนดีหรือเก่งจริงสักคนแล้วมาแข่งขันกัน 9 คนแรกแยกว่าอีกคน คนที่ชนะก็คือคนที่แย่น้อยที่สุด จึงไม่ใช่ความเป็นเลิศที่แท้จริง อย่าแข่งขันเพียงเพื่อแย่น้อยที่สุด คือเอาแต่ดีกว่ากัน ดีกว่าคนอื่นเท่าที่มีอยู่เท่านั้นเอง ถ้านำแรงจูงใจใฝ่ความเป็นเลิศแบบเทียมนี้มาส่งเสริมระบบแข่งขัน และไม่มีแรงจูงใจใฝ่ความเป็นเลิศที่แท้ที่อยู่เบื้องหลังแล้วจะเป็นเพียงแข่งขันโก้ คนเรามักแข่งขันโก้ผลที่สุดจะไม่ได้ว่าเป็นความเป็นเลิศเลย

ในระบบแข่งขันของบางประเทศ บางวัฒนธรรม ที่ได้ผลสัมฤทธิ์ มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ไม่ใช่เพราะการแข่งขันโดยตรง แต่เป็นเพราะในวัฒนธรรมนั้นมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือความใฝ่ความเป็นเลิศที่เป็นตัวแท้ที่อยู่เบื้องหลัง แผงมาในวัฒนธรรมของเขาด้วยแล้วเขาเอาคุณสมบัติสืบทอดนั้นมาใช้ในระบบแข่งขัน ทำให้ได้งาน ได้ความก้าวหน้าไปด้วยพร้อมกัน แต่เราควรจะหลีกเลี่ยง เพราะปัจจุบันถึงแม้เราจะเห็นว่าแรงจูงใจใฝ่ความเป็นเลิศ เมื่อนำมาใช้ในการแข่งขันก็ได้ประโยชน์มากอยู่ แต่มันจะมีผลเสียมากมายไม่คุ้มโดยเฉพาะในแง่ที่ว่า ตอนนี้อากำลังเห็นโทษของการพัฒนาที่ผิดพลาดที่ผ่านมาแล้ว เราจะต้องแก้ไขกำจัดกวาดล้างสิ่งที่เป็นมลพิษในจิตใจมนุษย์ออกไป แก้ไขให้แรงจูงใจแบบแข่งขันเป็นสิ่งที่ควรต้องชำระ

สะสางให้หมดไปด้วย อย่ามองผิวเผินแล้วนำมาใช้ผิดๆ ซึ่งจะเป็นการย้ำความผิดพลาดที่ผ่านมาให้หนักขึ้น

ปัจจุบันสังคมไทยยังอยู่ภายใต้ระบบแข่งขัน หากเด็กหรือผู้เรียนของเราที่สำเร็จไปโดยไม่ได้สร้างแรงจูงใจสำหรับไปอยู่ในระบบแข่งขัน จะเกิดคำถามขึ้นว่าเด็กที่ไม่ได้ถูกสร้างให้มาแข่งขันหรือให้มีความเป็นเลิศเทียบนั้นจะสู้กับคนอื่นได้หรือไม่ ซึ่งพระเทพเวทีก็ให้ความเห็นว่าเด็กที่ได้พัฒนาแรงจูงใจใฝ่ความเป็นเลิศหรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่แท้จริงแบบกุศลธรรมฉันทะแล้ว แม้จะอยู่ในระบบแข่งขันก็จะชนะในพวกที่แข่งขันกันด้วย โดยที่ว่าจะไม่ต้องแข่งขันในแง่ที่ดีกว่าคนอื่นแต่จะเอาชนะการแข่งขันโดยไม่ต้องแข่งขัน ชนะเพราะต้องการให้งานที่ทำอยู่นั้นเป็นเลิศที่สุด ดีที่สุดของตัวมัน โดยใช้ความสามารถที่มีอยู่ของตนเองอย่างเต็มศักยภาพและมุ่งหวังที่จะให้ความสำเร็จนั้นยังประโยชน์แก่บุคคลอื่นและส่วนรวมด้วย ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว คนๆ นั้นก็จะอยู่ในระบบแข่งขันได้อย่างไม่ต้องกลัว แต่ข้อสำคัญที่พึงระวังก็คือต้องไม่สร้างความรู้สึกละอายใจแข่งขันเอาชนะใคร มุ่งแต่จะให้เกิดประโยชน์ที่สุด เกื้อกูลที่สุดแก่ชีวิตและสังคม

ในท้ายที่สุดพระเทพเวทีได้กล่าวว่า เราต้องเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคมทั้งหมด การแข่งขันความเป็นเลิศในระบบแข่งขันนั้นเป็นการพยายามทำตัวเลิศโดยกีดกันคนอื่น เอาดีแต่ตัวคนเดียว แต่ในระบบแรงจูงใจใฝ่ความเป็นเลิศที่แท้จริง มนุษย์จะมาช่วยกันสร้างความเป็นเลิศ เป็นการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีงามถูกต้องและสมบูรณ์อีกทั้งแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่แท้จริงส่งเสริมความเป็นมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคมอีกด้วย

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต คือหัวใจสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาหากรอบแนวคิดมาพัฒนาแล้วนั่นเอง

2.3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ (2547) ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ขึ้น เนื่องจากเห็นว่าแรงจูงใจดังกล่าว สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยมากกว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดทางสากล โดยรูปแบบที่ใช้คือ ไตรสิกขา ได้แก่ การรักษาศีล 5 การฝึกสติและสมาธิตามหลักอริยบท และการพัฒนาปัญญาด้วยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เป็นการศึกษาในเชิงทดลอง กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 20 คน ใช้เวลา 8 วันๆ ละ 6 - 7 ชั่วโมง รวม 52 ชั่วโมง การเก็บข้อมูลมีทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการทดลองด้วย 1) แบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 2) แบบประเมินพฤติกรรม 3) แบบสังเกต และ 4) การรายงานตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การทดสอบค่าที(t-test) และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1) รูปแบบการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ที่พัฒนาขึ้นโดยใช้หลักไตรสิกขา ประกอบด้วยสาระสำคัญของรูปแบบ คือ สภาพปัจจุบัน หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ แนวคิดทฤษฎี กระบวนการพัฒนาและผลการพัฒนา โดยมีจุดเน้นที่ทุกองค์ประกอบจะต้องบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

2) ผลการทดลองใช้รูปแบบ

- ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต โดยรวม และในแต่ละด้าน(ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ระยะเวลาหลังการทดลองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ .01

- ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมและรายงานตนเองอย่างชัดว่า สามารถพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้ กล่าวคือ ผู้เรียนเพิ่มความตั้งใจ ความพยายาม ความเอาใจใส่และการใช้สติปัญญาไตร่ตรองในการทำกิจกรรมอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่กุศลต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ (2552) ได้นำรูปแบบในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต มาใช้กับเยาวชนซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงรายละเอียดของกิจกรรมให้สอดคล้องกับช่วงวัยของผู้เรียน และเน้นไปในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม โดยสอดแทรกความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเพศและยาเสพติดไปด้วย และในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบผลการเรียน (เกรดเฉลี่ย) ด้วย ปรากฏว่า ผู้เรียนกว่าร้อยละ 80 มีผลการเรียนดีขึ้นกว่าเดิม และเห็นได้อย่างชัดเจน ว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้

2.4 หลักธรรมทางพุทธศาสนา และแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ใช้ในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีทางจิตวิทยา และได้ผสมผสานจนสามารถครบถ้วน เป็นรูปแบบในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ได้เรียบร้อยแล้ว โดยในที่นี้ขอนำเสนอไว้พอสังเขป ดังนี้

2.4.1 อิทธิบาท 4 หรือ หลักธรรมแห่งความสำเร็จ

อิทธิบาท แปลว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา แปลให้จำง่ายตามลำดับก็คือ มีความพอใจที่จะทำ พากเพียรพยายาม เอาใจใส่ และใช้สติปัญญาไตร่ตรองในการทำกิจกรรมใดๆ อิทธิบาทนั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิ และนำไปสู่ผลสำเร็จที่เป็นจุดหมายของสมาธิ อิทธิบาททั้ง 4 มีดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 842 – 850 และ พระธรรมปิฎก , 2540 : 79 -83)

1) **ฉันทะ หรือ ฉันทะสมาธิ** ไม่ใช่กามฉันทะ เป็นคนละเรื่องกัน ฉันทะในที่นี้เป็นกุศลธรรม ฉันทะ คือ ความรัก ความใส่ใจปรารถนาต่อภาวะที่ดีงาม เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ อยากให้สิ่งนั้น ๆ ดำรงอยู่ในภาวะอันดีงาม ประณีต สมบูรณ์ ฉันทะ เป็นความพอใจเมื่อเห็นสิ่งนั้น ๆ บรรลุเข้าสู่ความสมบูรณ์ของตัวมันเอง เป็นความรู้สึกอึดอึดใจที่ทำงานหรือกิจการใด สมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวได้ว่า ฉันทะ คือ แรงจูงใจที่ถูกต้องงดงาม เป็นเนื้อเดียวกันกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต พระธรรมปิฎก (2538 : 92 – 93) ได้กล่าวไว้ว่า ฉันทะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ฉันทะในความจริง คือ ใฝ่รู้ความจริง ปรารถนาที่จะเข้าถึงสัจธรรม เป็นแรงจูงใจ

สำคัญที่พึงปรารถนา เมื่อคิดพิจารณาหรือประสบสถานการณ์ใด ก็อย่ากรู้ให้ซึ่งว่าสิ่งนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร มีเหตุปัจจัยอย่างไร มีคุณโทษอย่างไร พยายามวิเคราะห์ให้ได้ คือต้องชวนชววยให้เกิดความรู้ให้ได้

ส่วนที่ 2 ฉันทะในความดีงาม ที่พึงทำให้เกิด คือฉันทะในการกระทำ ต้องการทำให้สิ่งที่ดีงามเกิดเป็นจริงขึ้น เมื่อต้องการเช่นนั้นก็จะเกิดความรักในงานและการทำงาน ทำงานอย่างมีความสุข ดังนั้นการทำงานก็คือ การทำให้สิ่งดีงามอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าสามารถปลุกเร้าให้ฉันทะเกิดขึ้นอย่างแรงกล้า คนจะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับสิ่งนั้น จิตใจจะมุ่งมั่น แน่วแน่ สู่จุดหมาย (Albert Einstein , 1954 อ้างถึงใน พระเทพเวที , 2536 : 90-93)

2) **วิริยะหรือวายามะ หรือ วิริยะสมาธิ** ในพุทธธรรม (พระธรรมปิฎก , 2538 : 844-845) ได้กล่าวไว้ว่า ความเพียร คือ ความอดทนอดกลั้น แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไปใจสู้ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค และความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่ามากควรแก่การบรรลุถึง ถึงแม้จะมีอุปสรรคมากมาย และใช้เวลายาวนาน เขาก็จะไม่ทอดถอนใจเห็นเป็นสิ่งทำทนายที่ต้องทำให้สำเร็จให้ได้ ส่วนผู้ขาดความเพียรอยากบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอได้ยินว่าต้องใช้เวลานานเป็นปี ก็ทอดถอนใจ ถ้าอยู่ระหว่างปฏิบัติก็ฟุ้งซ่าน จิตใจว้าวุ่น ปฏิบัติได้ผลยาก คนมีความเพียรจิตใจมั่นคง สมาธิจะเกิดขึ้นเป็นวิริยะสมาธิ (สุจิตราภรณ์ , 2539 : 14) หากมองภาพที่กล่าวมาข้างต้นแล้วจะเห็นว่า วิริยะคือคุณลักษณะหนึ่งของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่แท้จริง แต่จะต้องทำให้เป็นคุณลักษณะที่เกิดขึ้นจนเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนเป็นนิสัย ดังหลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวไว้ว่า ความเพียรนั้นเป็นลักษณะของมนุษย์ที่ดี ซึ่งจะต้องทำไปตลอดชีวิต ความสุขไม่ได้หมายถึงการอยู่เฉย ๆ โดยไม่ทำอะไร เราควรสอนให้คนของเราเข้าใจว่าความสุขของมนุษย์อยู่ที่การทำงานให้เสร็จไปเรื่อย ๆ ซึ่งสอดคล้องเป็นอย่างดีกับพุทธภาษิตที่ว่า “วิริยะ ทุกขม เจติ” แปลว่า “คนล่องทุกข์ได้เพราะความเพียร” และตรงกับแนวคิดของคนรุ่นใหม่จำนวนมาก เช่น เฮนรีฟอร์ด ที่กล่าวไว้ว่า “คุณไม่สามารถสร้างชื่อเสียงขึ้นมาได้จากสิ่งที่คุณยังไม่เพียรพยายามทำ” และ “ไม่ว่าคุณคิดว่าคุณสามารถหรือไม่ นั่นคือ สิ่งที่ถูกต้องแล้ว” นั่นคือวิริยะสรุปลงที่ “ใจ” จะต้องสู้ และเมื่อใจมีวิริยะแล้วจะเสริมให้สำเร็จได้ด้วยดี

3) **จิตตะ หรือ จิตตสมาธิ** คือ ความคิดจดจ่อ เอาใจใส่ฝึกฝน มีความผูกพันจดจ่ออยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อยให้ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่น ๆ (พระธรรมปิฎก , 2538 : 845) สามารถที่จะจดจ่อและนิ่งอยู่กับสิ่งนั้นได้นาน ๆ ตลอดทั้งวันทั้งคืนหรือเป็นเดือนเป็นปี จนกว่าสิ่งนั้นจะเสร็จสมบูรณ์ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการเรียน งาน หรือกิจกรรมใด ๆ ผู้นั้นจะไม่สนใจเรียนรู้ในเรื่องอื่น ๆ และเมื่อมีจิตใจจดจ่อเช่นนั้น ย่อมทำให้สมาธิเกิดขึ้น และทำให้มีกำลังมากในการทำสิ่งนั้น งานนั้น ๆ และเมื่อเกิดสมาธิ ความเพียรก็จะเกิดขึ้นสนับสนุนกันไปด้วย

พระธรรมปิฎก (2540 : 81 – 82) ได้สรุปไว้ว่า สาธารณะของอิทธิบาทที่ทำให้เกิดความสำเร็จก็คือจิตแน่วแน่เกิดสมาธิขึ้นมา เมื่อมีฉันทะ วิริยะ และจิตตะ ต่างก็ทำให้เกิดสมาธิแน่วแน่ขึ้นเรื่อย ๆ สิ่งที่จะทำให้เกิดจิตตะหรือความจดจ่อต่อเรื่องนั้นก็คือ ทำให้เห็นความสำคัญของงานนั้น เรื่องนั้น ที่มีต่อชีวิตของ

ตัวบุคคลเอง ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ต่อโลก จะทำให้บุคคลรู้สึกถึงคุณค่าของงานที่ตนกำลังทำ ใจจึงจะไม่ฟุ้งซ่าน แน่วแน้อยู่กับที่ ดังนั้นหากจะสร้างเสริมให้มีธรรมจิตตะเกิดขึ้น จะต้องให้บุคคลได้ฝึกการทำสมาธิ เพื่อให้จิตนิ่งอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ว่างและสงบ เมื่อฝึกอยู่บ่อย ๆ จนเป็นนิสัยแล้วจะช่วยให้เมื่อทำงานหรือเรียนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ใจจะจดจ่อมีจิตตะได้ง่ายขึ้น

4) **วิมังสา หรือ วิมังสาสมาธิ** คือ ความสอบสวน ไตร่ตรองโดยใช้ปัญญาพิจารณา มั่นใจใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล ตรวจสอบข้อบกพร่องในงานที่ทำ ด้วยการทดลอง ทดสอบหาข้อปรับปรุงแก้ไข ดังเช่นที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในพุทธธรรมและธรรมะกับการทำงาน (2538 : 845 – 846 และ 2540 : 82-83) ว่าคนมีวิมังสาชอบคิดหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไมเป็นเช่นนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านั้นหรือไม่ ถ้านำองค์ประกอบบางอย่างออกหรือเพิ่มบางอย่างเข้าไป หรือเปลี่ยนองค์ประกอบบางอย่างจะได้ผลอย่างไร ถ้าไม่ได้ผลอย่างที่คาดหมายจะแก้อย่างไรที่จุดไหน เช่นเดียวกันกับการปฏิบัติธรรมที่ต้องดูว่าหลักธรรมข้อนี้มีความหมายและจุดมุ่งหมายอย่างไร ควรใช้ในโอกาสใด และควบลูกสัมพันธ์กับธรรมข้อใด นั่นคือต้องดูทั้งกาลและเทศะ ปฏิบัติธรรมคราวนี้ไม่ค่อยก้าวหน้า เพราะเหตุใด ปฏิบัติมากไปหรือน้อยไปหรือไม่ถูกวิธี การคิดหาเหตุผลและสอบสวนทดลองอย่างนี้ย่อมช่วยรวมจิตให้ค่อยกำหนดติดตามเรื่องที่พิจารณาอยู่ตลอดเวลา จิตจะแน่วแน่และนิ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก นั่นก็คือเกิดสมาธิที่เรียกว่า วิมังสาสมาธิขึ้น

2.4.2 การศึกษาตามแนวพุทธวิธี

1) จุดเริ่มต้นของกระบวนการของการศึกษาหรือการพัฒนาปัญญา

กระบวนการศึกษาภายในตัวบุคคลจะเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ต้องอาศัยความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม และอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดัน ถ้าได้รับการถ่ายทอดชักจูงเรียนรู้จากแหล่งที่ถูกต้อง รู้จักการพิจารณาโลกและชีวิตให้ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง จะทำให้เกิด สัมมาทิฐิ นำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้อง ในทางตรงข้ามถ้าได้รับอิทธิพลภายนอกไม่ถูกต้อง ทำให้เกิด มิจฉาทิฐิ นำไปสู่ความไร้การศึกษา (พระธรรมปิฎก , 2546 : 16 – 18) และแหล่งที่มาเบื้องต้นที่ทำให้เกิด สัมมาทิฐิ คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในซึ่งเป็นแกนนำและเป็นตัวยืนของกระบวนการศึกษาทั้งหมด

ก. **ปรโตโฆสะ** แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร คำอธิบายชี้แจงจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้ เลียนแบบจากแหล่งต่าง ๆ ภายนอก หรืออิทธิพลจากภายนอกแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ประเภทนี้ เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน คนแวดล้อมใกล้ชิด ผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา บุคคลผู้มีชื่อเสียง ผู้ได้รับความนิยมในด้านต่าง ๆ หนังสือ สื่อมวลชนทุกแขนง สถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น ในที่นี้หมายถึง ปรโตโฆสะที่นำไปสู่การพัฒนาปัญญาความรู้ให้เกิดขึ้นแก่บุคคล ต้องเป็นการแนะนำสั่งสอนที่ถูกต้องดีงาม มีเหตุผลและเป็นประโยชน์ ตัวอย่างเช่น คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ให้สาระความรู้สัจธรรมความจริง มีเหตุมีผล พิสูจน์ได้และเกิดประโยชน์แก่ผู้นำไปปฏิบัติ ข้อนี้จัดเป็น

ปัจจัยภายนอก

บุคคลผู้มีความสามารถเหมาะสมสามารถทำหน้าที่เป็นปรโตโฆสะที่ดี มีคุณภาพสูง มีคำเรียกเฉพาะว่า **กัลยาณมิตร** และตามปกติกัลยาณมิตรจะทำหน้าที่แห่งปรโตโฆสะให้ประสบความสำเร็จได้ ต้องสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เล่าเรียน หรือผู้เข้ารับการอบรมสั่งสอน จึงเรียกรูปแบบการเรียนรู้ในข้อนี้ได้ว่า **วิธีการแห่งศรัทธา**

ถ้าผู้มีหน้าที่ให้ปรโตโฆสะ เช่น ครู อาจารย์ บิดามารดา ทำให้เกิดศรัทธาไม่ได้ และผู้เล่าเรียนมีศรัทธาต่อแหล่งความรู้ความคิดอื่นมากกว่า เช่น วิทยุรุ่นศรัทธาในคาราคนโปรด หรือสื่อมวลชนอื่น ๆ ถ้าแหล่งเหล่านั้นให้ปรโตโฆสะที่ผิดพลาด อันตรายย่อมเกิดขึ้นในกระบวนการศึกษา เช่น การที่วิทยุรุ่นจำนวนไม่น้อยที่นิยมการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรส หรือการนิยมมีเพศสัมพันธ์มากกว่า 1 คน เป็นต้น ก็เกิดจากปรโตโฆสะที่ผิดพลาดของข่าวสารนั่นเอง

กัลยาณมิตร มีความสัมพันธ์พื้นฐานที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ดังนี้

- **ปิโย (น่ารัก)** คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม
- **ครุ (น่าเคารพ)** คือ มีความประพฤติควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
- **ภาวนิโย (เจริญใจ)** คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาจริง เป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง
- **วัตตา (รู้จักพูดให้ได้ผล)** คือ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูดอะไร อย่างไร คอยแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- **วณัฏขโม (ทนต่อถ้อยคำ)** คือ พร้อมจะรับฟังคำปรึกษาตลอดจนคำล่วงเกิน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ได้ โดยไม่เสียอารมณ์
- **คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา (แถลงเรื่องล้าลึกได้)** คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้ง ซับซ้อนให้เข้าใจได้
- **โน จัญฐาเน นโยชะเย** คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เหลวไหล ฟุ้งเฟ้อ และคุณสมบัติของกัลยาณมิตรที่สำคัญ และควรย้าไว้ในตอนท้ายมี 2 ประการ ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่เป็นเลิศของกัลยาณมิตร คือ 1) ความเป็นผู้กระทำได้จริงในสิ่งที่สอนผู้อื่น และ 2) ความเป็นอิสระ ไม่ติดอยู่ในเครื่องผูกพันกับสิ่งที่ผู้ถูกสอนกำลังติดอยู่

ในการวิจัยครั้งนี้ กัลยาณมิตรเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ในขั้นการสร้างศรัทธา หากผู้สอนไม่สามารถเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียนได้ คงไม่สามารถจะดำเนินตามกระบวนการพัฒนาได้สำเร็จ

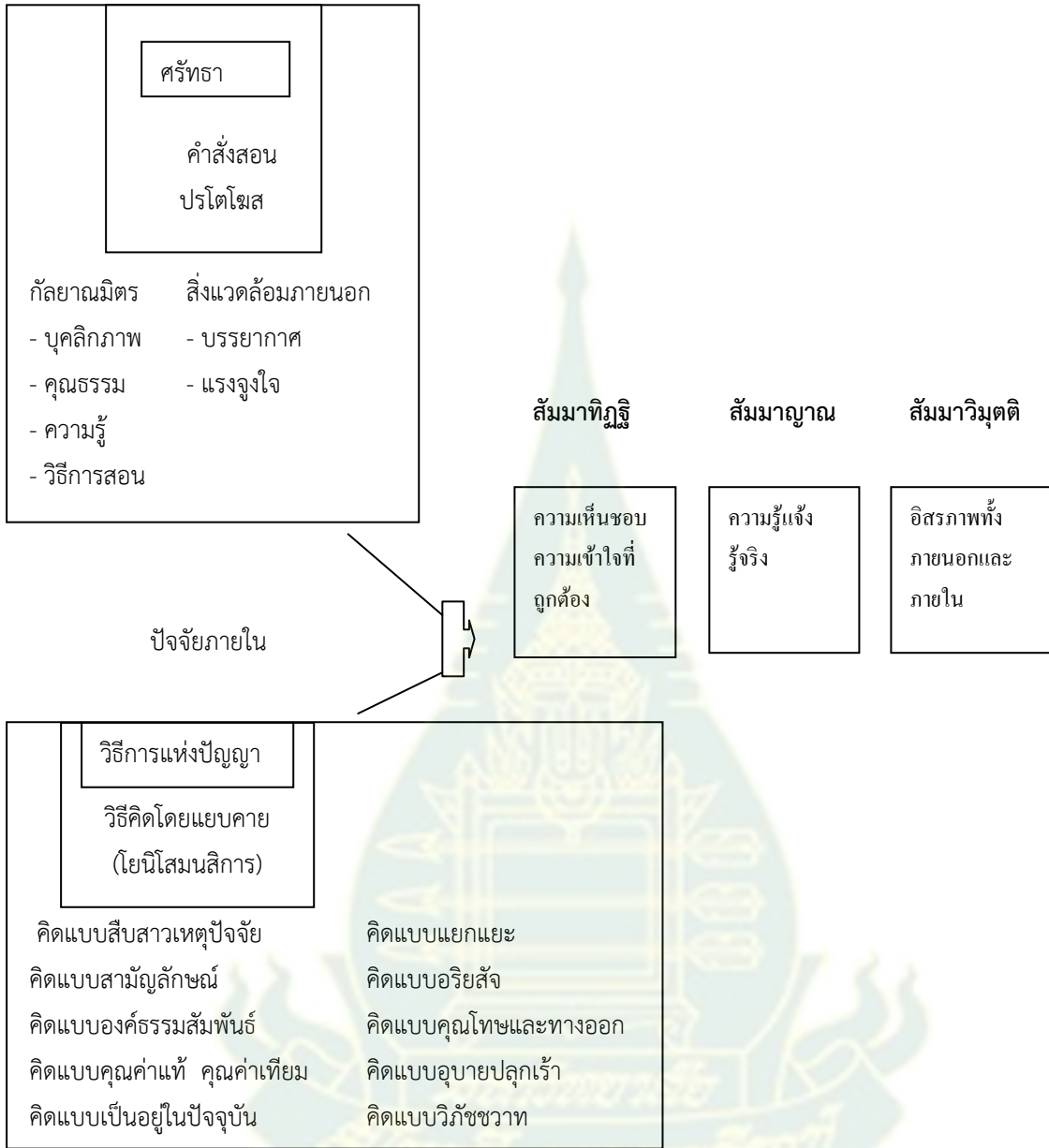
ข. โยนิโสมนสิการ ว่าโดยรูปศัพท์ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ จึงหมายถึง **การทำในใจโดยแยบคาย** ซึ่ง

มีลักษณะ 4 อย่าง คือ คิดถูกวิธี คิดมีระบบ คิดมีเหตุมีผล และคิดเร้าฤศล ในแง่ของขอบเขตและบทบาทนั้น ครอบคลุมตั้งแต่การคิดนี้อยู่ในแนวทางของศีลธรรม การคิดตามหลักความดีงาม และหลักความจริงต่าง ๆ ไปถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ปัญญาละเอียด ศรัทธา (ที่ถูกต้อง) เป็นอาหารหล่อเลี้ยง โยนิโสมนสิการ เพราะปรโตโมสะที่เป็นกัลยาณมิตร อาศัยศรัทธาเป็นทางเดิน และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยส่งเสริมศรัทธาชวนให้ตั้งใจศึกษายิ่งขึ้น โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมที่ใช้งานว่า วิธีการแห่งปัญญา

โยนิโสมนสิการเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ของการศึกษา การศึกษาจะสำเร็จผลแท้จริง บรรลุจุดหมายได้ก็เพราะโยนิโสมนสิการ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ปัจจัยก็ต้องเกื้อกูลกันทั้งหมด และต้องอาศัยปรโตโมสะเป็นเครื่องชักนำชี้ช่องทางให้จุดที่ต้องเน้นย้ำในเรื่องกิจกรรมทางการศึกษา ก็คือ กัลยาณมิตรที่ระลึกอยู่เสมอว่าปรโตโมสะที่ตินั้น จะต้องเป็นเครื่องปลุกเร้าโยนิโสมนสิการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เล่าเรียน และผู้เข้ารับการศึกษาบรม จากคำอธิบายหลักศรัทธาและโยนิโสมนสิการข้างต้น สุมน อมรวิวัฒน์ (2528 : 58 - 77) ได้นำมาจัดระบบการสอนตามแนวพุทธวิธีดังนี้

ปัจจัยภายนอก

แผนภาพที่ 1 ระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี

2.4.3 กระบวนการของการศึกษา (ไตรสิกขา)

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า แขนงนำหรือจุดเริ่มของการศึกษาก็คือสัมมาทิฐิ และเมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นแกนนำและรากฐานแล้ว กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ กระบวนการนี้แบ่งเป็น 3 ตอนใหญ่ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา หรือหลักการศึกษา 3 ประการ (พระธรรมปิฎก, 2546 : 11 – 15 ; สุขุม อมรวิวัฒน์ , 2528 : 34 – 35)

ตามพจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ (พระธรรมปิฎก, 2543 : 87) หมายถึงสิกขาสาม หรือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่ายๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขา เป็นหลักของการน้อมรรค 8 มาใช้ในการปฏิบัติมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ อริยสัจข้อสุดท้าย (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เป็นหลักประพฤติปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายเป็นผลสำเร็จ เป็นประโยชน์แก่ชีวิต

ไตรสิกขา ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 601 – 612 และ 733 – 827) เป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้ จึงเป็นการปฏิบัติธรรมในแง่การใช้งาน มรรคมีองค์ประกอบ 8 อย่าง คือ

ก. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ หรือมีทัศนะ แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็นที่ตรงตามถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายอย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

ข. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ หรือ มีความนึกคิดในทางที่ถูกต้อง ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมอง ขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข

ค. สัมมาวาจา วาจาชอบ หรือมีการพูด การแสดงออกทางปัญญาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น เป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์

- เว้นจากการพูดเท็จ ควรพูดแต่ในสิ่งที่เป็นจริง ไม่โกหกหลอกลวง

- เว้นจากการพูดส่อเสียด ควรพูดสมานสามัคคี ไม่ให้ร้ายป้ายสี

- เว้นจากการพูดหยาบคาย ควรพูดจาอ่อนหวานสุภาพ นุ่มนวล

- เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ควรพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นไปในทางสร้างสรรค์

ไม่พูดเหลวไหล เพ้อเจ้อ เลื่อนลอย

ง. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ คือ การกระทำที่ตรงตาม สุจริต สร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน สร้างสัมพันธ์ที่ดีงาม ได้แก่

- เว้นจากการทำลายชีวิต ควรมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

- เว้นจากการลักขโมยหรือเอาของที่เขาไม่ได้ให้

- เว้นจากการประพฤตินอกใจ ไม่ล่วงละเมิดสิทธิในคู่ครอง หรือของรักของหวง

แทนของผู้อื่น

จ. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ หรือประกอบอาชีพชอบด้วยสัมมาอาชีพ ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพสุจริต เช่น ทำงานไม่จับจด คั่งค้าง หมักหมม เป็นต้น

สำหรับทั้ง 3 ข้อข้างต้น เป็นไตรสิกขา ในข้อศีลซึ่งเป็นศีลพื้นฐานที่ประกอบด้วยเจตนาปราศจากความทุจริต เปียดเปียน

ฉ. สัมมาวายามะ พยายามชอบ คือ การเพียรพยายามในทางที่ดงามชอบธรรม การระดมความเพียรทางใจ มีความอุตสาหะเข้มแข็งมั่นคง แบ่งเป็น 4 ข้อ คือ

- เพียรระวังหรือป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด โดยพยายามหลีกเลี่ยงทุกชนิด
- เพียรกำจัดอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว
- เพียรสร้างกุศลสิ่งดีงามที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
- เพียรรักษาและส่งเสริมกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มพูนงอกงามยิ่งขึ้นไป

ช. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ การคุมใจให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง ต้องทำในเวลานั้นๆ ใจอยู่กับกิจจิตอยู่กับงาน เป็นภาวะที่ระลึกได้ ไม่เลือนหาย ไม่สับสน หรือการตามดูรู้ทันกาย รู้ทันเวทนา รู้ทันจิต และรู้ทันธรรม ซึ่งรวมความถึงความไม่เผอเรอ ไม่ประมาท เลินเล่อ มีความระมัดระวังตัว ตื่นตัวต่อหน้าที่ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องและตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ อย่างไร **พุทธธรรมเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมากในการปฏิบัติธรรมทุกชั้น** การดำเนินชีวิตที่มีสติกำกับอยู่เสมออันเรียกว่า ความไม่ประมาท ไม่ยอมถลำไปในทางที่เสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสเจริญก้าวหน้า ตระหนักถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ เปรียบเหมือนนายประตูที่เฝ้าอาตยณะที่เป็นทางรับอารมณ์ ตรวจสอบอารมณ์ที่ผ่านเข้ามากำกับจิตไว้

ซ. สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ เป็นจุดบรรจบ หรือสนามรวมของการปฏิบัติ สมาธิ หมายถึง ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน แส่ส่าย ไม่วอกแวก หวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส นุ่มนวล ผ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็ง เองงานไม่หดหู่ ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี **สัมมาสมาธิ คือ สมาธิที่เป็นไปเพื่อปัญญารู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มิใช่เพื่อผลในการสนองความอยากของตน สัมมาวายามะสัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เป็นไตรสิกขาในข้อสมาธิ**

ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการใช้งานในทางปฏิบัติของมรรค เขียนเป็นความสัมพันธ์ดังนี้

1. อธิศีลสิกขา (ศีล)

- สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
- สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
- สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)

2. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ)

- สัมมาวายามะ (เพียรชอบ)
- สัมมาสติ (ไม่ประมาท/เลินเล่อ)
- สัมมาสมาธิ (ภาวะจิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่ทำงาน)

3. อธิปัญญาสิกขา(ปัญญา)

- สัมมาทิฐิ(เห็นชอบ)
- สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

ศีล สมาธิ ปัญญา (สะอาด สงบ และสว่าง) เป็นความต่อเนื่องของขบวนการฝึกอบรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา สมาธิที่มีศีลบ่มแล้วย่อมมีอานิสงส์มากเช่นเดียวกับปัญญาที่มีสมาธิบ่มแล้ว

ดังนั้น การศึกษาและการฝึกอบรมไม่ควรมุ่งที่ปัญญาอย่างเดียว สมควรให้การศึกษาและการฝึกบุคคลครบทั้ง 3 ระดับ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในขณะเดียวกัน ผู้สอนควรเป็นกัลยาณมิตรที่ร่วมกัน

ถ่ายทอดสู่ (ความรู้แบบสลับฟัง แบบรับถ่ายทอด) ที่สามารถสร้างศรัทธา (ปรโตโฆสะที่ดี) และชี้แนะให้ผู้เรียนเป็นผู้รู้จักคิดเองได้ ทำให้เขามองโลกและชีวิตอย่างรู้เท่าทัน ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา (โยโสมนสิการ) ขัดเกลากิเลส แก่ทุกข์ได้ สามารถทำประโยชน์แก่ผู้อื่นได้

ไตรสิกขา เป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญที่เหมาะสม ในการนำมาใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต เนื่องจากเนื้อหานั้นเสริมสร้างและเกี่ยวข้องโดยตรงกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เพราะ ผู้ที่จะมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิด ป.อ. ปยุตโต ได้ จะต้องมีความรู้ที่คิดไตร่ตรอง ทบทวนเป็น มีสมาธิ จิตที่แน่วแน่มั่นคง และมีศีลเป็นตัวกำกับชีวิต

ในการดำเนินการศึกษา จุดที่ควรเน้นก็คือ ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิที่เป็นจุดเริ่มต้น เป็นแหล่งที่มาของการศึกษา ส่วนกระบวนการที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นั้น เพียงแค่รู้เข้าใจไว้ และคอยเสริม กระตุ้นเร้าให้เนื้อหาของการศึกษาเห็นเป็นไปตามกระบวนการนั้น

2.4.4 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม เป็นการกระทำภายในใจโดยแยกกาย มีลักษณะสำคัญ 4 อย่าง คือ (พระธรรมปิฎก , 2546 : 29 – 37)

- 1) คิดถูกวิธี (อุบายมนสิการ) ทำให้รู้ถึงสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย
- 2) คิดอย่างมีระเบียบ (ปถมนสิการ) คิดอย่างเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล
- 3) คิดอย่างมีเหตุผล (การณมนสิการ) คิดอย่างพิจารณาสืบสาวหาที่มา
- 4) คิดอย่างเร้าให้เกิดกุศล (อุปมาทกมนสิการ) คิดอย่างปลุกเร้าตนเองให้เกิดแนวคิดไปในทางที่เป็นกุศล

ในทางที่เป็นกุศล

โยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญา แต่เป็นปัจจัยทำให้เกิดปัญญา ในที่นี้ผู้วิจัยเลือกใช้โยนิโสมนสิการ ซึ่งมีอยู่ 3 แบบ จากที่มีอยู่ 10 แบบ กล่าวคือ คิดแบบสืบสาวหาปัจจัย คิดแบบเร้าคุณธรรม และคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน ในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต โดยมีรายละเอียดของแต่ละวิธีคิด ดังนี้

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก็คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติ โดยหลักการมี 2 แบบ คือ มุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรง และมุ่งสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ แต่โยนิโสมนสิการหลายวิธีใช้ประโยชน์ได้ทั้ง 2 อย่าง คือ กำจัดอวิชชา และบรรเทาต้นเหตุไปพร้อมๆ กัน วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเท่าที่พบสามารถประมวลเป็นแบบใหญ่ๆ ได้ 10 วิธี ในที่นี้จะขอกกล่าวเฉพาะที่ผู้วิจัยใช้ 3 วิธี คือ

ก. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การคิดพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นเหตุเป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ ส่งผลสืบทอดกันมา อาจเรียกว่าวิธีคิดแบบอิติปัจจยตา หรือคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท คิดโดยการสืบสาวไปยังสาเหตุต่างๆ ขณะเดียวกันก็มองต่อไปยังผลซึ่งอาจเป็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ดังกล่าว การ

คิดในลักษณะที่มองไปยังผลที่เป็นผลกระทบที่เกิดจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเรียกว่า การคิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ ส่วนการคิดในลักษณะที่มองย้อนสืบสาวไปยังสาเหตุต่างๆ ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ขึ้นเรียกว่า การคิดแบบสืบสาวหรือตั้งคำถาม การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยนี้จัดเป็นวิโยนิโสมนสิการแบบพื้นฐาน

ข. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม

วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมหรือเร้ากุศล เป็นวิธีแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสัจทัศน์ หรือบรรเทาและขัดเกลาตัณหา จัดเป็นข้อปฏิบัติสำหรับส่งเสริมความเจริญองงามแห่งกุศลธรรม และสร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะ หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมก็คือ การนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตมาปรุงแต่งไปในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์เป็นกุศลเพื่อปลุกเร้าให้เกิดกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามต่อชีวิต การคิดตามวิธีนี้ มีความสำคัญทั้งในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้นๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สั่งสมไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ๆ ที่ดีงามให้แก่จิตไปในเวลาเดียวกันด้วย

ค. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน

วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันเป็นอารมณ์ เป็นเพียงการมองอีกด้านหนึ่งของการคิดแบบอื่นๆ จะว่าแทรกหรือคลุมวิธีคิดแบบก่อนๆ ที่กล่าวมาแล้วก็ได้ การคิดชนิดที่เป็นอยู่ขณะในปัจจุบันเป็นการคิดในแนวทางความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา ถ้าคิดในแนวทางของปัญญาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นอยู่ในขณะนี้หรือเรื่องล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าในการเป็นอยู่ในปัจจุบันทั้งนั้น ดังนั้นการคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบันจึงเป็นการคิดในลักษณะของการมีสติสัมปชัญญะต่อสิ่งที่กำลังคิด

โยนิโสมนสิการเป็นตัวนำที่ทำให้การศึกษาเริ่มต้น หรือเป็นแกนนำของการพัฒนาปัญญา ในการศึกษา จึงต้องพัฒนาวิธีการเรียนการสอนที่จะส่งเสริมกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการใช้โยนิโสมนสิการอยู่เสมอ ในการวิจัยครั้งนี้ก็เช่นกัน ผู้วิจัยพยายามฝึกให้ผู้เรียนได้คิดตลอดเวลาของทุกกิจกรรม

2.4.5 ความรู้ทางพุทธธรรมเกี่ยวกับศีล

ศีล (พระธรรมปิฎก, 2538, 419 – 420) คือ ระเบียบความเป็นอยู่ ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงการประกอบอาชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้ เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติให้เข้าถึงจุดหมายอันดีงาม ปิดกั้นโอกาสทำความชั่ว ส่งเสริมให้ทำความดี

ศีลที่เป็นหลักกลาง เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีงามของบุคคลทุกๆ ไป เป็นพื้นฐานที่ทำให้สังคมมีระเบียบเรียบร้อย อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ศีลก็คือ การไม่ละเมิดและไม่เบียดเบียน และอีกนัยหนึ่งก็คือ การสำรวมระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น สำหรับศีลที่ประชาชนทุกๆ ไป ควรยึดถือปฏิบัตินั้น พระพุทธองค์นำสาระของศีลพื้นฐาน (มรรค 8) มาแสดงเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำสุดในควรประพฤติของมนุษย์ เท่าที่พอให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข แต่ละคนมีชีวิตไม่เป็นโทษภัย เรียกว่า สิกขาบท 5 หรือต่อมานิยมเรียกว่า ศีล 5 หรือ นิจศีล (ศีลประจำหรือศีลที่ควรรักษาเป็นประจำ) ได้แก่ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 769 – 774)

1) เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิตหรือการดำเนินชีวิตที่เว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ทางด้านชีวิตร่างกาย ซึ่งรวมทั้งมนุษย์และสัตว์ และหลักในการตัดสินว่าการฆ่าสัตว์ใดมีโทษมากหรือน้อย ดูได้จาก (1) การมีคุณค่า ถ้าสิ่งมีชีวิตนั้นมีคุณค่ามากก็มีโทษมาก เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าการฆ่า ปุถุชน เป็นต้น (2) ขนาดของร่างกาย ถ้าใหญ่โตมากก็มีโทษมาก (3) ความพยายาม ถ้ามีความพยายาม ในการฆ่ามากก็มีโทษมาก (4) เจตนา ถ้ามีเจตนาหรือจงใจมากก็มีโทษมาก เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือจงใจเกลียดชังมีโทษมากกว่าฆ่าเพราะป้องกันชีวิตตนเองหรือคนในครอบครัว เป็นต้น และบุคคลจะถือว่าละเมิดศีล ในข้อนี้ เมื่อกระทำครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด คือ เป็นสัตว์ที่มีชีวิต ผู้ละเมิดรู้ว่ามีชีวิต ยังมีจิตที่คิดจะ ฆ่า โดยมีความพยายามที่จะฆ่าให้ได้และสัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น

2) เว้นจากอกุศลนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ลักขโมย หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ หลักในการตัดสินว่าการละเมิดมีโทษมากหรือน้อย ดูตาม (1) คุณค่าของสิ่งของ (2) คุณความดีของเจ้าของ และ (3) ความพยายามในการกระทำ ทั้ง 3 ข้อ ถ้ามีมากก็มีโทษมาก มีน้อยก็มีโทษน้อย และบุคคลจะถือว่าละเมิดศีลในข้อนี้ เมื่อกระทำครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด คือเอาของของผู้อื่นที่เขาหวง รู้ว่าเขาหวง ยังมีจิตคิดจะลักขโมย พยายามลักขโมย และลักขโมยได้สำเร็จด้วยความพยายามนั้น

3) เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกามหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่ผู้อื่นรักและหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน ซึ่งจะมีโทษมากหรือน้อยตาม (1) คุณความดีของผู้ถูกละเมิด (2) ความแรงของกิเลส และ (3) ความพยายาม บุคคลจะถือว่าละเมิดศีลในข้อนี้ เมื่อกระทำครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด คือ ละเมิดบุรุษหรือสตรีที่ไม่ควรละเมิด นั่นคือเป็นสามีภรรยาของผู้อื่น มีจิตคิดจะเสพ มีความพยายามในการเสพ มีการกระทำคืออวัยวะสืบพันธุ์ถึงกัน

4) เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ หยาบคาย ส่อเสียด เพ้อเจ้อ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา ตัดรอนประโยชน์ หรือแกล้งทำลาย มุสาวาทมีโทษมากหรือน้อยแล้วแต่ (1) ประโยชน์ที่จะถูกตัดรอน (2) เป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กและ (3) แล้วแต่ผู้พูด เช่น เป็นพยานเท็จมีโทษมากกว่าปุถุชนหวงของของเขา มีคนอื่นยืมบอกไม่มีเพราะไม่ต้องการให้ และสำหรับพระสงฆ์พูดเล่นมีโทษน้อย แต่จงใจโกหกมีโทษมาก บุคคลจะถือว่าละเมิดศีลในข้อนี้ เมื่อกระทำครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด คือ เรื่องที่พูดไม่จริง มีจิตหรือความตั้งใจที่จะกล่าวให้คลาดเคลื่อน มีความพยายามเกิดจากจิตที่คิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนนั้น และผู้อื่นเข้าใจตามที่พูดนั้น

5) เว้นจากสุราเมรัยและของเมา อันเป็นเหตุแห่งความประมาท คือ ไม่เสพของมีนเมา หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลาดพลั้งมีวเมา เนื่องจากการใช้สิ่งเสพติด ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ สำหรับการดื่มมีโทษมากน้อยตาม (1) อุกุศลจิตในการดื่ม (2) ปริมาณที่ดื่ม และ (3) ผลที่ก่อให้เกิดการกระทำผิดพลาดชั่วร้าย และบุคคลจะถือว่าละเมิดศีลในข้อนี้ เมื่อกระทำครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด คือ สิ่งนั้นเป็นของเสพติดมีนเมา มีจิตต้องการที่จะดื่ม มีความพยายามที่จะดื่ม และกลืนสิ่งเสพติดมีนเมาให้ล่วงลำคอกลงไป

อาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมแทบทั้งหมดเป็นการละเมิดศีล 5 เกือบทั้งสิ้น เช่น การฆาตกรรม การลักขโมย การกระทำความผิดทางเพศ การปองร้าย การแย่งชิง การเสพของมีนเมาและสิ่งเสพติด เป็นต้น และอาชญากรรมเหล่านี้ยังนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ อีกนานัปการ เช่น ครอบครัวที่มีบิดาเจ้าชู้ ไปมีภรรยาน้อย ก็ย่อมทำให้ภรรยาและบุตรเดือดร้อน อาจถึงขั้นหย่าร้าง หรือเกิดการฆาตกรรมอันเกิดขึ้นจากต้นเหตุหาวิชา หรือผู้เสพสุรา สิ่งเสพติด ก็อาจก่ออาชญากรรมขั้นร้ายแรงได้ เป็นต้น ดังนั้นการขาดศีล 5 จะเนื่องมาจากเหตุใดก็ตาม จึงย่อมเป็นมาตรฐานวัดความเสื่อมโทรมของสังคม ดังนั้น การมีศีล 5 จึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างต่ำสุดของความประพฤติมนุษย์ เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ที่ได้สร้างไว้แล้ว โดยมีการศึกษาศีล 5 เป็นหนึ่งในเนื้อหาที่สำคัญให้ผู้เรียนฝึกอบรมตนให้งดเว้นจากความชั่วอันไม่ปกติของปุถุชน เริ่มตั้งแต่เจตนาที่จะละเว้นความชั่ว จนถึงประพฤติความดีงามต่างๆ เป็นที่ตรงข้ามกับความเชื่อนั้นๆ และเป็นฐานของการฝึกสมาธิ คือ เป็นระบบของการฝึกอบรมบุคคลให้มีความพร้อม สะอาดทั้งร่างกาย และจิตใจ สามารถที่จะใช้พลังงานของจิตให้เป็นประโยชน์ได้อย่างมากที่สุด

2.4.6 ความรู้ทางพุทธธรรมเกี่ยวกับสมาธิและสติ

สมาธิและสติเป็นพุทธธรรมที่อาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็ชีวิตประจำวันหรือการประกอบกิจการงานใดๆ สมาธิมีส่วนช่วยอย่างมาก และในสมาธินั้นต้องมีสติกำกับอยู่ด้วย สติเป็นตัวควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ โดยตรวจตรากระบวนการรับรู้และกระแสความคิดเลือกรับสิ่งที่ต้องการ กำจัดสิ่งที่ไม่ต้องการออกไป ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย (พระธรรมปิฎก, 2540 : 810) หากไม่มีสติระลึกรู้ได้แล้ว จิตจะไม่เป็นสมาธิได้เลย สตินั้นเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจิตให้เป็นสมาธิ จิตใจที่ขาดสติจะเป็นสมาธิขึ้นมาไม่ได้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 800) ให้ความหมายไว้ว่า สมาธิหมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่ โดยพิจารณาอย่างเคร่งครัดเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสิ่งนั้น

ฉก ณะสิริ (2528 : 46) สรุปรว่า สมาธิเป็นความตั้งมั่นอยู่ในสิ่งเดียวที่เรากำลังทำกิจการอยู่

พุทธทาสภิกขุ (2526 : 9) กล่าวไว้ว่า จิตที่เป็นสมาธินี้ต้องหมายถึง จิตที่ประกอบด้วยองค์ 3 เสมอ จิตที่มีสมาธิต้องมีลักษณะบริสุทธิ์ ตั้งมั่น ควรแก่การงาน

พระธรรมปิฎก (2539 : 824 - 825) ได้ให้ความหมายของสมาธิไว้ว่า คือ ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ฟุ้งซ่าน มีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต อารมณ์เป็นหนึ่งเดียว ราบเรียบสม่ำเสมอและด้วยดี หรือพูดอย่างภาษาชาวบ้าน(พระธรรมปิฎก, 2541 : 6) สมาธิก็คือการที่จิตของเราอยู่กับสิ่งต้องการได้ตามต้องการ ไม่ฟุ้งซ่านหลุดลอยไปเรื่องอื่น

สมาธิที่ใช้ถูกทางหรือสัมมาสมาธินั้น ต้องเป็นไปเพื่อปัญญาที่จะรู้เข้าใจถึงสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มิใช่เพื่อสนองความต้องการของตนเองเท่านั้น(พระธรรมปิฎก, 2539 : 825)

ส่วนสตินั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 192) ได้ให้ความหมายของสติว่า

หมายถึง ความรู้สึกตัว หรือความระลึกได้

พระธรรมปิฎก (2539 : 804 - 805) ให้ความหมายของสติว่า ความระลึกได้ รวมความถึงความไม่เผลอ ไม่ฟุ้งเฟือน ไม่เลื่อนลอยด้วย นั่นคือความระมัดระวัง ความตื่นตัวต่อหน้าที่ ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในอาการคอยรับรู้สิ่งหรือความต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องและตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ อย่างไร

อุบาสิกาคณฺฐกญฺจน อินฺทรํก่าแหง (2544 : 14 - 15) ได้ให้ความหมายของสติไว้อย่างชัดเจนว่า ถ้าดูโดยพยัญชนะตัวอักษร สติ หมายถึง แล่นไปเร็วเหมือนกับความเร็วของธนูในสมัยโบราณ เมื่อขยายความออกไปจะหมายถึงความระลึกได้เร็ว คือนึกขึ้นมาได้เร็ว ระลึกถึงสิ่งที่ได้รู้ ได้ฝึกอบรม ได้มีประสบการณ์อันเป็นที่ถูกต้อง ระลึกได้รวดเร็วทันท่วงทีในเวลาที่กำลังจะเกิดปัญหา

พุทธธรรม เน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมากในการปฏิบัติธรรมทุกชั้นการดำเนินชีวิต การประกอบกิจกรรมใดๆ จะต้องมึสติกำกับอยู่เสมอ เมื่อไม่ขาดสติก็คือไม่มีความประมาท ระมัดระวังตัวเสมอ ไม่ล้าไปในทางที่เสื่อม ใส่ใจสำนึกในหน้าที่อยู่เสมอ

จากข้างต้น พอสรุปได้ว่า สมาธิ หมายถึง ภาวะของจิตที่แน่วแน่ ตั้งมั่นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ กำลังปฏิบัติอยู่ โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ บริสุทธิ ตั้งมั่น ควรแก่การงาน และสติ หมายถึง ความระลึกได้เร็วหรือทันท่วงทีในเวลาแห่งปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยสามารถนำปัญญามาแก้ปัญหาที่นั้นได้อย่างทันท่วงที เมื่อดูความหมายแล้วเห็นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากการมีสติหรือรู้สติจะส่งเสริมสมาธิให้ตั้งมั่น

ตามปกติมนุษย์หรือสัตว์นั้นมีสมาธิโดยธรรมชาติในตัวอยู่แล้ว เช่นในการเขียนวงกลม ผู้เขียนก็ต้องใช้สมาธิตามธรรมชาติที่จะวางมือให้เส้นวงกลมจากจุดหนึ่งให้บรรจบกับอีกจุดหนึ่งที่ตั้งต้น หรือ แมวที่จ้องจะตะครุบหนู ทั้ง 2 เรื่อง ต้องใช้สมาธิโดยธรรมชาติ และสมาธิจะดียิ่งขึ้นถ้าได้รับการฝึกฝนบ่อยๆ จนเกิดความเคยชินกลายเป็นอัตโนมัติ สมาธิเป็นเรื่องของธรรมชาติที่มีทั้งดีและไม่ดี หากถูกนำไปใช้ในทางที่ดี ก็เรียก สัมมาสมาธิ ถ้าใช้ในทางที่ชั่วเรียกว่า มิจฉาสมาธิ (เอก ธนะศิริ, 2538 : 41 - 42) ในที่นี้จะขอกล่าวถึง สัมมาสมาธิ เพื่อช่วยในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต และสมาธิที่เป็น สัมมาสมาธินี้ ก็คือการฟอกจิต เพื่อให้จิตสะอาดผ่องใสเป็นกุศล(เอก ธนะศิริ, 2538 : 49 - 50) มีพลังในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ท่านธรรมปิฎก (2541 : 6 - 9) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญ 3 ประการ ของจิตที่เป็น สัมมาสมาธิไว้ ดังนี้

- (1) จิตที่มีสมาธิจะเป็นจิตที่มีกำลัง เรียกว่ามีพลังมาก มุ่งตั้งไปทางใดทางหนึ่ง
- (2) จิตที่มีสมาธิจะผ่องใสเหมือนน้ำที่ใส เพราะมันนิ่งสงบทำให้มองเห็นชัดเจน
- (3) จิตที่มีสมาธิจะสงบและเป็นสุข สามารถใช้ปัญญาได้ดี มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน

สมาธิมีหลายระดับ ตั้งแต่เบื้องต้นไปจนถึงขั้นเมื่อปฏิบัติแล้วบรรลุมรรคผลนิพพาน สมาธิแบ่งออกเป็น 3 ระดับ (พระธรรมปิฎก , 2549 : 826) ดังนี้ คือ

(1) **ขณิกสมาธิ** สมาธิชั่วขณะ(momentary concentration) เป็นสมาธิขั้นต้น ซึ่งคนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี บาบ อกุศลใดๆ ไม่อาจครอบงำได้ และใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนาได้ด้วย

(2) **อุปจารสมาธิ** เป็นสมาธิระดับกลาง หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ (access concentration) เป็นสมาธิขั้นละนิเวศน์ได้ ก่อนจะเข้าภาวะแห่งฌานหรือสมาธิในบุพภาคแห่งอัปปนาสมาธิ

(3) **อัปปนาสมาธิ** เป็นสมาธิระดับสูง สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท(attainment concentration) เป็นสมาธิระดับสูงสุดซึ่งมีฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ นับตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไปจนถึงจตุตถฌาน

สมาธินั้นในทางพุทธศาสนาเป็นพุทธธรรมในทางปฏิบัติที่ให้คุณประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติอย่างมหาศาล ดังพระธรรมปิฎก (2538 : 833 - 835) และ เฉก ณะสิริ (2528 : 56 - 82) ได้กล่าวอ้างถึงพระสูตรต่างๆ และได้อธิบายไว้โดยสังเขป ดังนี้

(1) ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายหรืออุดมคติทางศาสนา

ประโยชน์โดยตรง คือ การเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้แจ้งสภาวะธรรมชาติตามความเป็นจริง คือ การลดทอนกิเลสภายในจิตใจให้บรรเทาเบาบางจนหมดไปในที่สุด นั่นคือ เป็นส่วนสำคัญแห่งการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง หมายถึงการบรรลุถึงมรรคผลนิพพาน

ประโยชน์รองลงมา คือ การบรรลุภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราว เนื่องจากกิเลสถูกสมาธิกดข่มเอาไว้ชั่วขณะที่จิตกำลังจดจ่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ เป็นไปเพื่อความสมบูรณ์ของสติสัมปชัญญะ และความอึดเอิบใจในขณะที่ปฏิบัติ

(2) ประโยชน์ในด้านการสร้างความสามารถพิเศษเหนือสามัญ

การใช้สมาธิในระดับฌานสมาบัติ เป็นฐานทำให้เกิดฤทธิ์หรืออภิญญาชั้นโลกีย์ เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ ระลึกชาติได้ เป็นต้น ปัจจุบันเรียก ESP (Extra Sensory Perception) แต่ถ้าเกิดหลงติดอยู่กับสภาวะนี้ พระพุทธองค์เรียก เจริญฉานวิชา พวกเหล่านี้จะไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้

(3) ประโยชน์ในด้านสุขภาพจิตและการพัฒนาบุคลิกภาพ

ก. ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพ นิ่มนวล สดชื่น แจ่มใส กระจับกระจ่าง กระจ่างกระจ่าง เป็บบาน สง่างาม มีเมตตากรุณา รู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง

ข. เตรียมจิตใจให้อยู่ในสภาพพร้อมและง่ายแก่การปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ และเสริมสร้างนิสัยที่ดี รู้จักทำใจให้สงบ ผ่อนเบาความทุกข์ในใจ มีความมั่นคงทางอารมณ์ และมีภูมิคุ้มกันทางจิต

ค. ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ รู้เท่าทันพฤติกรรมทางกาย วาจา ความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของตนเองและผู้อื่น อันทำให้เกิดความเข้าใจและมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสุขสงบตามสมควร

(4) ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ก. ช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย หายกระวนกระวาย กลัดกลุ้ม วิตกกังวลและหยาบแค้น

ข. เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเรียน และการทำกิจกรรมทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิจะแน่วแน่อยู่กับสิ่งที่กระทำ ไม่ฟุ้งซ่านยอมช่วยให้เรียน คิด และทำงานได้ผลดี และเป็นไปโดยรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และป้องกันอุบัติเหตุได้ดี เพราะเมื่อมีสมาธิก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย

จะไม่มีหรือคลายความประมาทลงไป

ค. ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้แก้โรคได้ ร่างกายและจิตมีอิทธิพลต่อกันและกัน เมื่อกายไม่สบาย จิตใจจะอ่อนแอเศร้าหมองไปด้วย หรือถ้าไม่มีกำลังใจ เมื่อป่วยร่างกายจะทรุดลงได้ง่าย ส่วนผู้มีจิตใจเข้มแข็งด้วยพลังแห่งสมาธิ เมื่อเจ็บป่วยกายก็อยู่เพียงกายจิตยังแข็งแรงอยู่ อาจทำให้หายโรคได้เร็วขึ้น หรือแม้แต่ใช้สมาธิระงับทุกข์เวทนาทางกายได้ ประโยชน์ข้อนี้จะสมบูรณ์เมื่อมีปัญญารู้เท่าทันโลกตามความเป็นจริง

จากข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สมาธิมีประโยชน์ต่อบุคคลอย่างยิ่ง ในที่นี้ผู้วิจัยจะเน้นประโยชน์ของสมาธิในแง่ของการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะใน 2 ส่วน คือ ช่วยให้จิตใจผ่อนคลายหายเครียด และเป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน หรือการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ด้วยการเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท คือ มีสมาธิทุกขั้นตอนของอิทธิบาท ตั้งแต่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

2.4.7 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับจินตภาพ (Imagery)

จินตภาพ (Imagery) เป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่ได้รับความสนใจนำมาใช้อย่างเป็นอย่าง มากในปัจจุบัน โดยเฉพาะในวงการกีฬา จากการให้สัมภาษณ์รายการกีฬาทางโทรทัศน์ของนักกรีฑาชื่อดังของโลก เมจิก จอห์นสัน เขากล่าวว่า การที่เขาได้รับชัยชนะและมีพลังในการวิ่งแข่งขันนั้น เพราะเขาได้จินตภาพ คือขณะที่กำลังออกสตาร์ทวิ่ง เขาไม่ได้คิดว่าเขาเป็นเมจิก จอห์นสัน แต่คิดว่าตนเอง เป็นลูกหนูที่กำลังพุ่งสู่เป้า เพราะฉะนั้นหน้าที่ของลูกหนูมีประการเดียว ก็คือพุ่งไปสู่เป้าหมายนั้น แล้วเขาก็สร้างภาพลูกหนูพุ่งสู่เป้าขึ้นในใจก่อน แล้วจึงออกสตาร์ท มีนักการศึกษาทางด้านการศึกษาจำนวนมากที่ให้ความสนใจในเรื่องการฝึกจินตภาพ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 หรือ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา (มงคล จำนงค์เนียร , 2535 : 14) สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้เห็นว่าจินตภาพ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการเจริญสมาธิด้วยการภาวนา โดยเฉพาะจากแนวคิดของพระภิกษุชาวเวียดนาม ศาสนาพุทธนิกายเซน ที่ชื่อ ดิช นัท ฮันท์ ซึ่งได้นำเสนอ บทฝึกเพื่อการบำบัดและการเปลี่ยนแปลง(ดังจะได้กล่าวต่อไป) ในการศึกษาครั้งนี้จะได้นำบทฝึกของท่าน ดิช นัท ฮันท์ บางบทมาใช้ประยุกต์ใช้เทียบเคียงกับการสร้างจินตภาพ ในหัวข้อนี้จะได้อ้างถึงรายละเอียดตติยสังเขปของจินตภาพ ดังต่อไปนี้

1) ความหมายของจินตภาพ

จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 232) ให้ความหมายของจินตภาพว่า คือ ภาพที่เกิดจากความนึกคิดหรือภาพที่คิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น

ศิลปชัย สุวรรณธาดา (2533) กล่าวว่า จินตภาพเป็นกุศโลบายการเรียนรู้ทักษะที่ช่วยให้การเรียนรู้ทักษะดำเนินไปอย่างรวดเร็ว มีการจำทักษะได้นานและสามารถนำไปใช้ตามสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องในอนาคตได้ด้วย โดยทั่วไปแล้วจินตภาพ หมายถึง ความสามารถในการสร้างภาพการเคลื่อนไหวในใจ ก่อนการแสดงทางทักษะจริง ถ้าภาพในใจที่สร้างขึ้นมีความแจ่มแจ้ง ชัดเจน และมีชีวิตชีวา ก็จะทำให้ความสามารถในการแสดงทักษะจริงสูงยิ่งขึ้น

ซิงเกอร์ (Singer, 1982 ; อ้างถึงในศิลปินชัย สุวรรณธาดา, 2533) กล่าวว่า การสร้างจินตภาพเป็นกระบวนการสร้างภาพเคลื่อนไหวในใจเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น ต้องการปาเป้า (Dart Throwing) ผู้เรียนสร้างภาพในใจว่าลูกดอกกำลังลอยไปที่เป้า และสร้างภาพการปฏิบัติทักษะนั้นด้วยความรู้สึกหรือความคิด ถ้าการสร้างภาพในใจนั้นสามารถปฏิบัติได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนและมีชีวิตชีวา จะช่วยให้การแสดงทักษะจริงมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ในขณะที่กำลังสร้างภาพในใจ ผู้เรียนอาจจะพูดกับตนเองได้อีกด้วย(Self - talk) เช่น นักกีฬากระโดดสูงสร้างภาพในใจว่าตนเองกำลังวิ่งเหยาะๆ ก้าว 1-2-3 พร้อมกับพูดกับตนเองว่า “กระโดด”

คอร์บิน (Corbin, 1972 อ้างถึงในมงคล จันทน์เนียร, 2535 : 14) กล่าวถึงการสร้างจินตภาพว่า หมายถึง การฝึกที่ไม่เปิดเผยในขณะที่แสดงทักษะนั้น ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการแสดงทักษะทางกาย

โดยสรุป จินตภาพ หมายถึง ความสามารถในการสร้างภาพเคลื่อนไหวขึ้นในใจเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ผู้กระทำต้องการให้เกิดขึ้น โดยอาจใช้เทคนิคการพูดกำกับตนเองร่วมไปด้วย เพื่อฝึกทักษะก่อนการปฏิบัติจริง ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติจริงมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จินตภาพ สามารถช่วยในการปรับปรุงการสื่อสารในสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน เช่น การแก้ปัญหาเรื่องการเตรียมตัวพูดหรือบรรยายในที่สาธารณะ หรือพูดคุยกันในเรื่องธุรกิจ โดยการฝึกซ้อมในใจก่อน การจินตภาพจะช่วยให้การพูดคุยในเรื่องต่างๆ ประสบความสำเร็จ

ในทางการกีฬาได้นำจินตภาพมาใช้ฝึกในการเตรียมสภาพจิตใจในการแข่งขัน นักกีฬาส่วนมากที่ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว ส่วนมากใช้เทคนิคจินตภาพโดยการฝึกทุกวัน ซึ่งจะช่วยให้ นักกีฬาพัฒนาด้านความรู้สึก เกิดความมั่นใจในผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมาย จินตภาพช่วยในการแสดงความสามารถทางทักษะและช่วยในการเคลื่อนไหว แต่การฝึกจินตภาพต้องใช้เวลาพอสมควร และต้องฝึกให้มีทักษะจนชำนาญด้วย(สุกัญญา ลิ้มสุนันท์ , 2543 : 18-19) จึงจะใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นการฝึกจินตภาพจึงต้องมีการฝึกหัดจนสามารถสร้างภาพเคลื่อนไหวในใจได้ชัดเจน จึงนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับทักษะทางกายได้เป็นอย่างดี ดังที่แฮริสและแฮริส(Harris And Harris, 1984 : อ้างถึงในศิลปินชัย สุวรรณธาดา, 2533) ได้ศึกษาจากนักกีฬาที่ประสบความสำเร็จในการแข่งขันระดับโลก และสอดคล้องกับชีค(Shiekh, 1983 : อ้างถึงในศิลปินชัย สุวรรณธาดา, 2533) ที่พบว่า นิคคลอส(Nichlaus) เป็นนักกอล์ฟที่ใช้การสร้างจินตภาพในการตีกอล์ฟ 50% โดยการสร้างภาพเคลื่อนไหวของการสวิงไม้ที่ถูกต้อง ระยะทางของลูกระหว่างเป้าหมายกับจุดยืนตีลูก และสร้างภาพในใจซ้ำหลายครั้งจนภาพชัดเจนจึงปฏิบัติจริง ส่วนอีก 50% มาจากการสวิงไม้ 10% และท่าเตรียมพร้อม 40%

สำหรับประสิทธิภาพของการฝึกหัดในใจนั้น ริชาร์ดสัน(Richardson, 1967 : อ้างถึงในศิลปินชัย สุวรรณธาดา, 2533) อธิบายว่า ขณะบุคคลอยู่ในกระบวนการหรือปฏิบัติการฝึกหัดในใจจะมีการกระตุ้นให้กล้ามเนื้อส่วนที่ใช้ฝึกทางกายในขณะนั้นตื่นตัวอยู่เสมอแต่ไม่มีการเคลื่อนไหวทางกาย ดังนั้นผู้ที่ฝึกหัดในใจจึงแสดงทักษะได้ดีขึ้น เนื่องจากได้ทบทวนการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อโดยไม่ต้องใช้พลังงานในร่างกาย และแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองตลอดเวลา

การฝึกหัดในใจสามารถนำไปใช้ได้ 3 ลักษณะ คือ

- (1) นำไปใช้กับผู้เรียนที่เริ่มฝึกหัด เพื่อพัฒนาความสามารถไปตามความคาดหวังของผู้เรียน
- (2) นำไปใช้กับผู้เรียนที่มีทักษะดี เพื่อเสริมให้การแสดงความสามารถมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น
- (3) นำไปกระตุ้นการปฏิบัติทางกายให้มีระดับความสามารถเท่าเดิม หรือพยายามให้ดีขึ้นแต่ไม่ให้ลดลงกว่าเดิม

อย่างไรก็ตามประสิทธิภาพของการฝึกหัดในใจ มีตัวแปรที่มีผลกระทบต่อการนำไปเพิ่มความสามารถทางกายซึ่งประกอบด้วยภูมิหลังของผู้เรียน (Subject's back grounds) ธรรมชาติของทักษะ (Nature of task) และประเภทของโปรแกรมของการฝึกในใจ (Mental practice program) ผลจากการศึกษาพบว่า

- (1) บุคคลที่มีประสบการณ์สูงหรือนักกีฬาอาชีพ สามารถนำการฝึกหัดในใจไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ดีกว่าผู้เริ่มฝึกหัดใหม่ ซึ่งประสบความสำเร็จจากการฝึกทางกายมากกว่า
- (2) การนำการฝึกหัดในใจไปใช้ฝึกกับทักษะการเคลื่อนไหวอย่างง่าย จะฝึกได้ง่ายกว่าทักษะที่ซับซ้อน แต่สำหรับผู้เรียนที่มีประสบการณ์ในทักษะที่ซับซ้อน กระบวนการฝึกหัดในใจจะช่วยให้พัฒนาความสามารถในการแสดงออกได้ดีขึ้น
- (3) การจัดให้มีเวลาช่วงฝึกหัดในใจหลังจากฝึกทางกายเป็นช่วงๆ นั้น จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการแสดงทักษะได้สูงขึ้น

นอกจากนี้ สามารถใช้คำว่า การทบทวนทักษะด้วยภาพในใจ แทนคำว่า การฝึกทางใจและจินตภาพ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติในใจโดยไม่ปรากฏการณ์เคลื่อนไหวทางกาย เหมือนกันแต่ต่างกันในเวลาในการปฏิบัติ คือ การฝึกทางใจใช้เวลาส่วนใหญ่หรือเวลาทั้งหมดปฏิบัติหลังจากเรียนรู้ทักษะนั้นแล้ว แต่การจินตภาพใช้เวลาปฏิบัติก่อนการแสดงทักษะจริง

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า การสร้างจินตภาพเป็นทักษะการเรียนรู้ทางจิต แล้วถ้านำไปปฏิบัติจะเกิดประโยชน์ต่อการแสดงความสามารถทางกายได้หลายรูปแบบ

2) วิธีการฝึกจินตภาพแบ่งออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

(1) การฝึกจินตภาพภายนอก คือ การสร้างภาพการแสดงทักษะของบุคคลอื่นในใจก่อนการแสดงทักษะจริง อาจเป็นการเคลื่อนไหวของครูผู้สาธิตหรือนักกีฬาที่มีความสามารถสูง วิธีการฝึกนี้เหมาะสมสำหรับผู้หัดใหม่ที่ยังไม่รู้วิธีการแสดงทักษะที่ถูกต้อง

(2) การสร้างจินตภาพภายใน คือ การสร้างภาพเคลื่อนไหวของตนเองในใจก่อนการแสดงทักษะจริง และให้เกิดความรู้สึกเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวในขณะเดียวกันด้วย วิธีนี้เหมาะสมสำหรับนักกีฬาที่มีทักษะสูง รู้การแสดงทักษะที่ถูกต้องและให้ผลดีกว่าวิธีแรก เพราะเป็นการทำให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวเกิดขึ้นควบคู่กับการสร้างจินตภาพ (ศิลป์ชัย สุวรรณธาดา, 2533)

3) ขั้นตอนการฝึกจินตภาพ

การฝึกจินตภาพ ผู้เรียนจะต้องสร้างภาพในใจของทักษะนั้นโดยเริ่มจากส่วนสุดท้ายหรือ

จุดหมายของทักษะก่อน แล้วย้อนกลับไปสู่ส่วนเริ่มต้น และมีความรู้สึกเป็นส่วนต่างๆ ของร่างกายเคลื่อนไหวตามไปด้วย ต่อจากนั้นจึงลงมือแสดงทักษะจริง การสร้างภาพในใจอาจทำได้ขณะหลับตาหรือลืมตา ในการฝึกตอนแรกควรหลับตาเพราะทำให้มีสมาธิมากขึ้น เมื่อสามารถสร้างภาพในใจได้ชัดเจนแล้วผู้เรียนจึงฝึกสร้างภาพในใจขณะลืมตา เช่น การสร้างจินตภาพการปาเป้า มีขั้นตอนดังนี้(ศิลปชัย สุวรรณธาดา, 2533)

- (1) สร้างภาพในใจของลูกดอก
- (2) สร้างภาพในใจของเป้าหมาย
- (3) สร้างภาพในใจของลูกดอกอยู่กลางเป้าหมาย
- (4) สร้างภาพในใจของการลอยของลูกดอกกลับมาหาตนเอง
- (5) สร้างภาพในใจของตนเองกำลังขว้างลูกดอก และมีความรู้สึกในขณะเดียวกัน
- (6) ปฏิบัติตั้งแต่ข้อ 1-5 จำนวน 5 ครั้ง

2.4.8 แนวคิดการฝึกปฏิบัติโดยใช้การเจริญภาวนาของ ดิช นัท ฮันท์

ดิช นัท ฮันท์ เป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาิกายเซน เป็นชาวเวียดนาม มีผลงานที่มีคุณค่าและมีอิทธิพลทางความคิดต่อคนร่วมสมัย โดยเฉพาะผู้ที่กำลังแสวงหาทางเลือกของชีวิต ท่านดิช นัท ฮันท์ มุ่งสอนให้มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างประสานสอดคล้องระหว่างตัวเรากับผู้อื่น ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติและสรรพสิ่ง โดยมีศาสนาธรรมเป็นตัวนำให้เกิดปัญญาอย่างมีสติ รู้เท่าทันโลก(สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2539 อ้างถึงในสุภาพร พงศ์พฤกษ์, 2544) ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ทั่วโลก เช่น ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นตัวอยู่เสมอ สันติภาพทุกอย่างก้าว เล่มที่ผู้วิจัยใช้ในการสร้างรูปแบบ คือ วิถีแห่งบัวบาน : บทภาวนาเพื่อการบำบัดและการเปลี่ยนแปลงที่แปลจาก *The Blooming of a Lotus : Guided Meditation Exercise for Healthing & Transformation* By THICH NHAT HANNH โดย สุภาพร พงศ์พฤกษ์ (2544)

ท่านดิช นัท ฮันท์ มองว่า การภาวนาเป็นการทำสมาธิเพื่อการบำบัดและเปลี่ยนแปลงช่วยให้บุคคลมองเห็นตัวเองและสิ่งรอบตัวอย่างลึกซึ้งขึ้น เพราะเมื่อกำลังภาวนาบุคคลจะใช้สมาธิและพลังแห่งสติที่จะงอกงามอย่างสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ หล่อเลี้ยงและช่วยให้เข้มแข็ง ท่านเปรียบผู้กำลังเจริญภาวนาสมาธิว่า เหมือนดอกบัวที่อยู่ในวิถีแห่งการผลิบาน หนังสือวิถีแห่งบัวบานนั้นมีบทฝึกที่ท่านคัดมาจากสูตรธนะ(เซน) ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ซึ่งได้มีการฝึกปฏิบัติอย่างได้ผลมาแล้ว มีแนวทางปฏิบัติภาวนา 34 บท วัตถุประสงค์ของการเจริญภาวนาในหนังสือเล่มนี้มีอยู่หลากหลาย พอสรุปได้ว่า ต้องการให้รู้จักเข้าใจ และยอมรับตนเอง ผู้อื่น และโลกอย่างเป็นตามธรรมชาติ รวมทั้งเป็นการสร้างความเข้มแข็งเบิกบานให้แก่จิตใจตนเอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรมที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้นในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต และในการภาวนานั้นจะต้องมีผู้นำ ผู้ที่จะนำการภาวนาได้ควรเป็นผู้มีประสบการณ์ตระหนักรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงในตนเอง มีความละเอียดอ่อนต่อผู้เข้าร่วม และจะต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคล ผู้นำควรใช้เวลา 5-7 นาทีในการอธิบายบทฝึกปฏิบัติแต่ละบท

1) วิธีปฏิบัติ

บทฝึกปฏิบัติบทหนึ่งอาจปฏิบัติได้หลายๆ ครั้ง หลังจากการภาวนา ผู้นำควรพร้อมที่จะรับฟัง

ปฏิกิริยาของผู้เข้าร่วม เพื่อให้สอดคล้องกับตัวผู้ปฏิบัติ ในบทต่างๆ ผู้ฝึกปฏิบัติจะต้องมีเวลามากพอที่จะจับสาระแต่ละขั้นตอนของการภาวนาได้ เช่น การหายใจเข้า ตามด้วยการกำหนดภาพลักษณ์หนึ่ง หายใจออก กำหนดอีกภาพลักษณ์หนึ่ง เป็นต้น การใช้ภาพลักษณ์ในการภาวนานั้นช่วยให้ฝึกปฏิบัติได้ง่ายกว่าและเป็นประโยชน์กว่าการใช้ความคิดนามธรรม เริ่มต้นควรฝึกหายใจอย่างมีสติ หรืออานาปานสติสัก 2-3 นาทีก่อน เพื่อให้จิตสงบและเปิดตัวรับความเบิกบานของการภาวนา ควรทำอย่างน้อย 10-12 ครั้งเป็นอย่างน้อยต่อการภาวนา 1 บท เพื่อให้เขาได้ฟังพินิจอยู่กับตนเอง ผู้นำควรเชิญระฆัง(ตีระฆัง) เบาๆ ก่อนจะฝึกปฏิบัติขั้นต่อไป และควรให้ผู้เข้าร่วมปฏิบัติฝึกบทภาวนานำภาวนา เพื่อให้อนาคตจะได้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นผู้นำการภาวนาได้

2) การหายใจและการมองอย่างลึกซึ้ง

การฝึกหายใจอย่างมีสติเป็นการเปิดประตูสู่การหยุดยั้งและการมองอย่างลึกซึ้ง และเป็นวิธีเข้าสู่สมาธิ ในชีวิตปกติอาจไม่ต้องใช้การหายใจอย่างมีสติเพื่อฝึกการหยุดยั้ง แต่การหายใจอย่างมีสตินั้นปลอดภัยที่สุด มั่นใจได้อย่างที่สุด

ขณะที่ฝึกนั่งภาวนาต้องทำจิตใจให้ปลอดโปร่งโดยสิ้นเชิง กล้ามเนื้อทุกส่วนของร่างกายควรได้ผ่อนคลาย การยืดหยุ่นอย่างอ่อนโยนคือวิธีที่ดีที่สุดของการผ่อนคลายกล้ามเนื้อ ท่านจะต้องเหยียดกระดูกสันหลังให้ตรง ปล่อยวาง นั่งอย่างตั้ง คือ ผ่อนคลายด้วยจิตที่ตื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องฝึกปฏิบัติ นั่นคือ จิตใจจะแน่วแน่และมีสติตลอดเวลา

3) ปฏิบัติที่ไม่พึงพอใจต่อการภาวนา

ผู้ฝึกปฏิบัติบางคนอาจจะคุ้นเคยกับการนั่งเงี้ยวๆ ไม่ต้องการให้ใครมารบกวนภาวะที่ปลอดโปร่ง แต่ท่านดิซ นัท ฮันท์เห็นว่า ถ้าพอใจเพียงแค่นั้น มีอาจไปถึงการเปลี่ยนแปลงส่วนลึกของจิตสำนึกได้ ท่านต้องการให้ผู้ฝึกปฏิบัติสามารถนำความเบิกบานและความเข้มข้นมาสู่ชีวิตให้ได้จากการเจริญภาวนา ในการฝึกภาวนาแบบมีผู้นำนี้ ผู้ฝึกจะมีโอกาสมองเข้าสู่จิตของตนอย่างลึกซึ้ง เมื่อผู้ฝึกปฏิบัติตามบทภาวนา จะสามารถเผชิญหน้ากับความทุกข์ได้อย่างเข้าใจสาเหตุของทุกข์ และเป็นอิสระจากทุกข์นั้น การภาวนานี้มีมาแต่พุทธกาลแล้วในพระสูตรมัชฌิมนิกาย ส่วนหนึ่งได้บันทึกบทภาวนาที่พระสารีบุตรใช้ช่วยเหลือท่านอนาถปิณฑกะเศรษฐีขณะใกล้สิ้นชีวิต จนเขาสามารถเปลี่ยนแปลงความกลัวตายได้ โดยสรุปก็คือ การภาวนาโดยมีผู้นำนี้เป็นวัตรปฏิบัติในประเพณีของชาวพุทธมาแต่เริ่มแรก ไม่ใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใด

4) ลมหายใจ ระฆัง การพูดทำอารมณ และกัญญาแจคำ

ผู้นำการภาวนาต้องปลุกเสียงระฆัง(ตีระฆังเบาๆ) เพื่อดึงความสนใจแล้วปล่อยให้เวลาผ่านไป 5-6 นาที ก่อนพูดทำอารมณ เช่น จากบทฝึกปฏิบัติที่ 4

หายใจเข้า ฉันเห็นตัวเองเป็นดังดอกไม้

หายใจออก ฉันรู้สึกสดชื่น

หลังจากนั้นก็พูดกัญญาแจคำในสาระของประโยคที่ปฏิบัติ คือ

ดอกไม้/สดชื่น

เสียงระฆังเป็นสัญญาณในการปฏิบัติแต่ละขั้นตอน หลังจากหายใจเข้า/ออก 5 10 15 หรือมากกว่านั้น ผู้นำการภาวนาจะเชิญเสียงระฆังอีก หยุดทำหาวินาทีแล้วจึงกล่าวคำปฏิบัติต่อไปอีก 2

ประโยค

ในบทฝึกปฏิบัติหลายๆ บท การหายใจเป็นการนำมาซึ่งภาพลักษณ์ในตนเอง ภาพลักษณ์นี้จะเชื่อมโยงกับลมหายใจ เช่น บทฝึกปฏิบัติที่ 4

หายใจเข้า ฉันเห็นตนเองเป็นดังขุนเขา

หายใจออก ฉันรู้สึกหนักแน่น

และในการฝึกนี้ ท่านติช นัท ฮันห์ ได้แนะนำให้ใช้ดนตรีประกอบเป็นครั้งคราว เพื่อช่วยผ่อนคลายและพร้อมที่จะเริ่มการสอนหรือเสวนา

5) บทฝึกปฏิบัติ

บทฝึกปฏิบัติโดยการเจริญภาวนาเพื่อการบำบัดและการเปลี่ยนแปลงตามวิถีแห่งบัวบาน มีบทฝึกปฏิบัติทั้งหมด 34 บท ผู้วิจัยขอนำเสนอเพียง 3 บทเพื่อเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

บทฝึกปฏิบัติที่ 1 ความเบิกบานของการภาวนาเพื่อหล่อเลี้ยงรักษา กุญแจคำมี 2 ชุด คือ สงบ/ยิ้ม และขณะปัจจุบัน/เวลาประเสริฐสุด

บทฝึกปฏิบัติที่ 2 ความเบิกบานของการภาวนาเพื่อหล่อเลี้ยงรักษา กุญแจคำมี 9 ชุด คือ เข้า/ออก ลึก/ช้า ตระหนักถึงกาย/กายผ่อนคลาย สงบกาย/ดูแลกาย ยิ้มให้กับกาย/หยุดพักกาย ยิ้มให้กับกาย/ปลดปล่อยความตึงเครียด รู้สึกเบิกบาน/รู้สึกเป็นสุข อยู่กับปัจจุบัน/รื่นรมย์ และทำนั้งมันคง/รื่นรมย์

บทฝึกปฏิบัติที่ 16 มองให้ลึกซึ่ง บำบัด กุญแจคำมี 16 ชุด คือ ตระหนักถึงร่างกาย/ยิ้ม ประสบความเจ็บปวดทางกาย/ยิ้ม สำนึกความเจ็บปวดทางกาย/ความเจ็บปวดทางกายเท่านั้น ตระหนักถึงจิตใจ/ยิ้ม ประสบความเจ็บปวดของจิตใจ/ยิ้ม ประสบความกลัว/ยิ้ม ประสบความไม่มั่นคง/ยิ้ม ประสบความเศร้า/ยิ้ม ประสบความโกรธ/ยิ้ม ประสบความริษยา/ยิ้ม ประสบความยึดมั่นถือมั่น/ยิ้ม ประสบความเบิกบาน/ยิ้ม ความเบิกบานต่อเสรีภาพ/ยิ้ม ความเบิกบานต่อการปลดปล่อย/ยิ้ม ความเบิกบานต่อการลดละ/ยิ้ม และความรู้สึกอุเบกขา/ยิ้ม

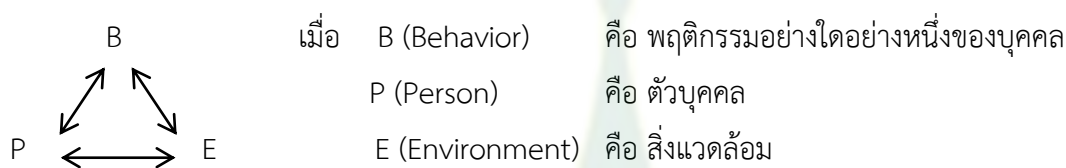
การเจริญภาวนา เพื่อการบำบัดและเปลี่ยนแปลงของ ติช นัท ฮันห์ สามารถเทียบเคียงกับทฤษฎีจิตภาพได้เป็นอย่างดี ในการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้เลือกใช้แบบฝึกการเจริญภาวนาเพื่อการบำบัดและเปลี่ยนแปลงของ ติช นัท ฮันห์ โดยตรงตามรูปแบบที่ ติช นัท ฮันห์ แสดงไว้เป็นตัวอย่างในหนังสือ เนื่องจากแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ยังไม่มีผู้ศึกษาหาแนวทางในการพัฒนามาก่อน ผู้วิจัยจึงเลือกใช้รูปแบบในการทำสมาธิที่ไม่ยุ่งและซับซ้อนมากนัก และเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติก่อน คือ การฝึกการเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาทร่วมกับการทำสมาธิแบบอาณาปนสติพอให้จิตใจสงบผ่อนคลาย แต่ก็นำวิธีการเจริญภาวนาไปปรับใช้ร่วมกับการสร้างจิตภาพแห่งความสำเร็จที่เกื้อกูลด้วย

2.4.9 แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura)

อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) เป็นนักจิตวิทยาและศาสตราจารย์ผู้มีชื่อเสียงชาวอเมริกัน เขาศึกษาวิจัยพฤติกรรมมนุษย์ตามทฤษฎีของสกินเนอร์ (Skinner) มีผลงานพิมพ์เผยแพร่เป็นที่ยอมรับทั่วโลก เช่น Social Learning Theory, A Social Learning Analysis, Social Foundation of

Thought and Action ฯลฯ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราเป็นทฤษฎีหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหลักพุทธธรรมในเรื่องของปรโตโฆสะที่ดี ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของป.อ. ปยุตโต เนื่องจากเนื้อหาทฤษฎีเป็นประโยชน์และมีความสอดคล้องกับเนื้อหาในการวิจัยเรื่องนี้ สามารถเทียบเคียงได้ โดยกล่าวถึงในเรื่องเดียวกันและมุมมองใกล้เคียงกัน

แบนดูรา (Bandura, 1977 : 10) เชื่อว่าการเรียนรู้(พฤติกรรม) เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกัน ปฏิสัมพันธ์ของพฤติกรรม(การเรียนรู้) สามารถอธิบายได้ดังนี้

แบนดูรา (Bandura, 1977) เชื่อว่า เด็กเกิดมามีพฤติกรรมเบื้องต้นติดมาด้วย และต่อมาเขาจะเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ เพิ่มขึ้น โดยแบนดูราเห็นว่าพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ของบุคคลนั้นส่วนมากผ่านกระบวนการสังเกต ซึ่งเกิดได้ 2 ทาง คือ

1) การเรียนรู้จากผลกรรมตอบสนอง (Learning by Response Consequences)

บุคคลจะเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของผลการกระทำที่อาจเป็นบวกหรือลบ โดยเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน เขาจะเรียนรู้ว่าพฤติกรรมอะไรทำแล้วให้ผลทางบวก และพฤติกรรมอะไรทำแล้วให้ผลทางลบการตอบสนองผลการกระทำนี้มีลักษณะ 3 รูปแบบ คือ 1) ในรูปแบบให้ข้อมูล 2) ในรูปแบบการจูงใจ และ 3) การเสริมแรงโดยตรง (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530 : 209-210)

2) การเรียนรู้ผ่านตัวแบบ (Learning Through Modeling)

แบนดูรา (Bandura, 1977 : 20-50 ; Bandura, 1986 : 53-64) เรียกสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการสังเกต (ที่ไม่ใช่ประสบการณ์ตรง) ว่า ตัวแบบ (Model) ซึ่งผู้สังเกตจะอ้างอิงพฤติกรรมกระบวนการทางปัญญา การเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดของตัวแบบ และพฤติกรรมของตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรง จะทำให้ผู้สังเกตเกิดความคาดหวังการเสริมแรงเหมือนตัวแบบ

ตัวแบบ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท (Schunk, 1991 อ้างถึงใน ปิยวรรณ พันธุ์มงคล, 2542 : 5-6) คือ

- (1) ตัวแบบที่มีชีวิต(live model)เป็นตัวแบบที่ปรากฏในบุคคลหรือสิ่งมีชีวิตอื่น
- (2) ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic model) เป็นตัวแบบที่เป็นตัวอักษร คำพูด หรือภาพ ที่แสดงออกมาในรูปของฟิล์ม โทรทัศน์หรือสิ่งอื่นๆ

ตัวแบบทำหน้าที่ 3 ประการ ดังนี้

- (1) การยับยั้งและการกระทำ(inhibition and disinhibition) พฤติกรรมของตัวแบบจะสร้างความคาดหวังให้กับผู้สังเกตว่า เมื่อผู้สังเกตกระทำพฤติกรรมนั้นแล้วจะได้ผลกรรมทางบวกหรือทางลบ อันเป็นผลให้ผู้สังเกตยับยั้งหรือกระทำพฤติกรรม หากได้ผลทางบวกผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะเลือกกระทำ

พฤติกรรมตามตัวแบบ แต่ถ้าได้ผลทางลบแนวโน้มก็จะเป็นในทางตรงข้าม คือ จะยับยั้งหรือไม่เลือกที่จะทำพฤติกรรมนั้น เช่น นักเรียนยกมือถามคำถามครูในห้องเรียน ครูมีปฏิกิริยาโต้ตอบด้วยการแสดงความชื่นชมในการที่นักเรียนถาม เพื่อนๆ ได้เห็นว่าพฤติกรรมนั้นได้รับการตอบสนองทางบวก เพื่อนๆ ในห้องเรียนก็มีแนวโน้มจะถามคำถามครูเช่นกัน เป็นต้น

(2) ความเอื้ออำนวยในการตอบสนอง (response facilitation) มีพฤติกรรมหลายอย่างที่บุคคลเรียนรู้แต่ไม่แสดงออก เพราะมีการจูงใจที่ไม่เข้มข้นเพียงพอที่จะกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม สิ่งชี้แนะทางสังคมจะเป็นสิ่งที่สร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้สังเกตในการกระทำพฤติกรรม

(3) การเรียนรู้จากการสังเกต (observational learning) การเรียนรู้จากการสังเกตโดยผ่านตัวแบบมี 2 ชั้น คือ ชั้นแรก เป็นชั้นการได้รับมาซึ่งการเรียนรู้ (acquisition) และชั้นที่ 2 เป็นชั้นการแสดงออก (performance) ซึ่งอาจแสดงออกหรือไม่แสดงออกมาก็ได้

กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ มี 4 กระบวนการ รายละเอียดดังนี้ (Bandura, 1977 : 23-29)

(1) กระบวนการความตั้งใจหรือความใส่ใจ (Attention Processes) บุคคลจะเรียนรู้อะไรไม่ได้มากนักจากการสังเกต ถ้าหากพวกเขาไม่สนใจในคุณลักษณะที่มีนัยสำคัญของพฤติกรรมตัวแบบ กระบวนการนี้จะเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลจะสังเกตอะไรจากตัวแบบ องค์ประกอบที่มีผลต่อกระบวนการตั้งใจมี 2 องค์ประกอบ คือ 1) ตัวแบบที่ทำให้บุคคลมีความตั้งใจจะสังเกตนั้นต้องเป็นตัวแบบที่มีลักษณะเด่นชัด ทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ พฤติกรรมที่แสดงออกไม่ซับซ้อนมากนัก รวมทั้งจิตใจและพฤติกรรมมีคุณค่าในการนำไปใช้ประโยชน์ หรืออาจคล้ายคลึงกับผู้สังเกต และ 2) ตัวผู้สังเกต ได้แก่ ความสามารถในการรับรู้ คือ การเห็น การได้ยิน การรับรส กลิ่น และสัมผัส ความสามารถทางปัญญา ระดับการตื่นตัวและความชอบที่ได้เรียนรู้มาก่อน

(2) กระบวนการการจดจำ (Retention Processes) ผู้สังเกตสามารถเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ เพราะบุคคลได้ดัดแปลงข้อมูลจากตัวแบบเป็นรูปสัญลักษณ์และจัดโครงสร้างที่ง่ายต่อการจดจำบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว และการได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่ต้องเรียนรู้ซ้ำๆ จะช่วยการจดจำที่ดีให้สามารถระลึกถึงในภายหลัง นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการจดจำขึ้นอยู่กับความสามารถทางปัญญา และโครงสร้างทางปัญญาของผู้สังเกต

(3) กระบวนการการกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproductive Processes) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตแปรสภาพสัญลักษณ์ที่จดจำไว้นั้นมาแสดงออกเป็นการกระทำ ซึ่งการกระทำจะทำได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่จำได้ในการสังเกตการกระทำของตัวแบบ การได้ข้อมูลย้อนกลับจากการกระทำของตนเอง และการเทียบเคียงการกระทำกับภาพที่จำได้ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้สังเกต ได้แก่ ความสามารถทางกาย และทักษะในพฤติกรรมย่อยๆ ต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ตามตัวแบบ

(4) กระบวนการจูงใจ (Motivation Processes) บุคคลจะเลือกเลียนแบบเฉพาะพฤติกรรมที่ตนเองสนใจและมีการจูงใจ และกระบวนการจูงใจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของสิ่งล่อใจ

ภายนอก สิ่งนั้นจะต้องกระตุ้นการรับรู้ เป็นสิ่งที่จับต้องได้ เป็นที่ยอมรับของสังคม พฤติกรรมที่กระทำตามตัวแบบนั้นสามารถที่จะควบคุมเหตุการณ์ต่างๆ ได้ และจากการประเมินตนเองด้านพฤติกรรมนั้นให้ผลทางลบก็จะไม่แสดงพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้ออกมา นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับความพึงพอใจในสิ่งล่อใจ ความลำเอียงจากการเปรียบเทียบทางสังคมและมาตรฐานภายในตนเองด้วย นั่นคือ มนุษย์จะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้ผลดีกับเขามากกว่าพฤติกรรมที่ให้โทษกับเขา และเขามีแนวโน้มจะเลียนแบบพฤติกรรมที่เขาพอใจมากกว่าพฤติกรรมที่ทำแล้วไม่สบายใจ(พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530 : 211)

2.4.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา

(1) งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาตามแนวพุทธวิธี

นักวิจัย นักวิชาการ จำนวนไม่น้อยศึกษาเรื่องผลของการสอน โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และในเนื้อหาการเรียนกลุ่มที่ต้องการเน้น นอกจากนั้นยังสัมพันธ์กับความพึงพอใจ ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ในระดับมากที่สุด(อารมณ กัณฑ์ศิริกรม, 2536 ; อาลัย พรหมธนะ, 2541 ; มาลินี แก้วเงิน, 2542 ; สุปราณี การพืงตน, 2542 ; สำรอง บุตรโท และนิตยา คงเกษม, 2544)

และมีผู้ศึกษาในเรื่องไตรสิกขา ที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา(พุทธทาสภิกขุ , อ้างถึงใน สุรัตน์ เพชรนิล , 2540) เห็นว่าเป็นแนวทางของการศึกษาที่ผู้ศึกษาต้องลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง การศึกษาจะต้องทำให้มนุษย์สามารถทำลายความหลงผิดในเรื่องตัวตน ขจัดความเห็นแก่ตัวที่เป็นรากเหง้าของปัญหานานัปการ และการศึกษาผลการเรียนการสอนหรือการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาช่วยเพิ่มวินัยและความรับผิดชอบในหน้าที่ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (วัฒนา มีชูเสพ , 2537 ; เอมอร กฤษณะรังสรรค์ , 2537 และสุรพงษ์ ชูเดช , 2541)

(2) งานวิจัยเกี่ยวกับสติและสมาธิ

นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศต่างก็ให้ความสนใจต่อผลของการฝึกสติและสมาธิ โดยนำมาสัมพันธ์กับตัวแปรพฤติกรรมทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ตัวแปรที่น่าสนใจ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความวิตกกังวล ความจำ ความมั่นคงทางอารมณ์ ทักษะความแม่นยำในกีฬา การควบคุมตนเอง ความเครียด จริยธรรมและความดันโลหิตฯ ล้วนแล้วแต่พบว่า เป็นความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ เช่น สติและสมาธิช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล ลดความดันโลหิต และช่วยเพิ่มความจำ ความมั่นคง อารมณ์ จริยธรรม ทักษะและความแม่นยำในกีฬา เป็นต้น (ชื่นชม สมประเสริฐ, 2525; ศรีธรรม ณะภูมิและคณะ, 2526; เรณู นุ่มตรา, 2532; อัจฉรา เสาร์เฉลิม, 2536; สุรางค์ เมรานนท์, 2536; ซีเวอร์ก เสนและบรูยา (Severtsen and Bruya), 1986; จิน (Jin), 1992; และคาซุเอกิ (Kazuaki), 2000)

(3) งานวิจัยเกี่ยวกับการฝึก สติ สมาธิ และจินตภาพ

นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศส่วนหนึ่งให้ความสนใจในเรื่องการเจริญ สติ สมาธิ

และการใช้จินตภาพควบคู่กันไป หรือเทียบเคียงการเจริญสมาธิภาวนากับการสร้างจินตภาพ ซึ่งผลการวิจัยจะไปในทิศทางเดียว เช่น พิมลาพร วงศ์ชินศรี(2541) ศึกษาพบว่า ดิซ นัท ฮันท์ ใช้วรรณกรรมเป็นสื่อถ่ายทอดการเรียนรู้ในเรื่องธรรมะตามแบบนิกายเซน และใช้การเจริญสมาธิภาวนา เป็นการฝึกสติและสมาธิ เพื่อใช้ทั้งแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้รู้ทันโลก ในขณะเดียวกัน จิราพร เนติขาดา(2542) ศึกษาวิธีการถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภัทโทเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง อุบลราชธานี พบว่าหลวงพ่อบุชามีวิธีการในการถ่ายทอดธรรมะโดยพูดและปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ดู ภาษาที่ใช้จะสั้น ง่าย กระชับ ไม่ใช้คำบาลีสันสกฤตมาก พร้อมทั้งยกตัวอย่างเปรียบเทียบอุปมาอุปมัยให้เข้าใจง่ายขึ้นด้วย เรื่องเล่าของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท เป็นเรื่องที่น่าเชื่อถือ เนื่องจากท่านปฏิบัติตนสอดคล้องกับเรื่องที่ท่านเล่า

การศึกษาในเรื่องของจินตภาพเป็นหลัก พบว่า งานวิจัยทุกชิ้นพบความสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างการฝึกจินตภาพกับตัวแปรที่ต้องการ ซึ่งใช้ส่วนมากในแวดวงกีฬา เช่น ความแม่นยำในการเสิร์ฟเทนนิส ความสามารถในการยกน้ำหนัก ความสามารถในการว่ายน้ำ การยิงลูกโทษบาสเกตบอล รวมทั้งการผ่อนคลายและระบบควบคุมอัตโนมัติ เป็นต้น (อัจฉวีพร พงษ์สุพรรณ , 2533 ; มงคล จำเนียร , 2535 ; บุญเลิศ ไจทน , 2536 ; ยศวิณ ปราชญ์นคร , 2537 ; สุภัญญา ลิ้มสุนันท์ , 2543 ; รอล์ฟ อาร์ และคณะ(Roure R. etal) , 1999)

(4) งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ผ่านตัวแบบตามแนวคิดของแบนดูรา

นักจิตวิทยาและนักวิชาการศึกษามากมายที่สนใจทำงานวิจัยในเชิงทดลองเกี่ยวกับการเรียน โดยการสังเกตผ่านตัวแบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ผู้วิจัยพึงประสงค์ ตัวแบบไม่จำเป็นต้องเป็นตัวแบบที่เป็นตัวบุคคลเสมอ อาจอยู่ในรูป ข้อคิด คำคม ภาพ นิทาน เพลง คำพูด ฯลฯ สามารถก่อให้เกิดแรงจูงใจอันส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรมได้ เช่น จดหมายที่เป็นตัวแบบทางบวกนั้น ทำให้จัดมโนทัศน์ของกลุ่มเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ได้ดีขึ้น นิทานอิงปรัชญามีผลต่อมโนทัศน์ทางคุณธรรม รายการโทรทัศน์มีผลต่อการกระทำผิดของเด็ก หนังสือภาพการ์ตูนตัวแบบมีผลต่อการลดความกลัว เป็นต้น(พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ , 2530 ; พรจิต แท้สูงเนิน , 2542 ; นัยนา ภูลม , 2543 ; รพีพร ธรรมสาโรชต์ , 2543) และจากการศึกษาของแมคเคลแลนด์และคณะ(McClelland etall. , 1959 , 1961 , 1969 cited in kloin , 1982 : 362-365) พบว่า เรื่องราวที่พ่อแม่อ่านหรือถ่ายทอดให้เด็กฟัง จะเป็นการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม เขาสรุปว่า นิทาน เรื่องเล่า และคำพูดที่บ่งบอก ถึงแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้มาก ทำให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ รวมถึงการอบรมเลี้ยงดูและเป็นตัวแบบให้เด็กโดยตรง ด้วยสามารถสรุปได้ การเรียนรู้ผ่านตัวแบบมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นอย่างดี

2.5 พัฒนาการวัยเด็กตอนกลาง

ผู้เรียนที่เข้ารับการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต เป็นผู้เรียนชั้นประถมศึกษาทั้งช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 คือมีอายุอยู่ระหว่าง 8 – 12 ปี ผู้วิจัยจึงขอสรุปพัฒนาการวัยเด็กตอนกลาง (อายุ 6-12 ปี) หรือวัยที่เด็กเริ่มเข้าโรงเรียนจนจบระดับชั้นประถมศึกษาช่วงชั้นที่ 2 (ป.6) โดยสามารถสรุปพัฒนาการได้ดังนี้ (เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์, 2550 : 143 – 178, สุรางค์ โค้วตระกูล , 2553 : 82-86)

2.5.1 พัฒนาการทางร่างกาย (Physical Growth) เด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว แต่จะช้ากว่าช่วงวัยอนุบาล เค้าน้ำแบบทารกจะเริ่มหมดไป แขนขาจะเจริญเติบโตเร็วกว่าลำตัว ฟันน้ำนมจะเริ่มหลุด ฟันแท้และฟันกรามจะเริ่มขึ้น เด็กจะมีส่วนสูงเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยปีละ 2 – 3 นิ้ว น้ำหนักเพิ่มขึ้นปีละ 2-3 กิโลกรัม(โดยประมาณ) ความแตกต่างระหว่างบุคคลในเรื่องส่วนสูงและน้ำหนักจะเห็นชัดในวัยนี้ อาหารที่ถูกลุกลักษณะและถูกส่วนมีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของเด็ก เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำมักจะตัวเล็กกว่าเด็กที่มีฐานะดีกว่า พัฒนาการของกล้ามเนื้อกระดูกและประสาทจะเพิ่มขึ้น เด็กวัยนี้จึงสนุกกับการลองความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อ การประสานงานระหว่างมือกับตา จึงทำให้อ่านเขียนและวาดรูปได้ดีขึ้น กิจกรรมในโรงเรียนจึงควรสนับสนุนให้เด็กได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ เด็กวัยนี้ส่วนมากจะมีกิจกรรมอยู่ตลอดเวลาไม่ค่อยเหนื่อย และมักใช้เวลาส่วนมากอยู่กับเพื่อนทั้งในและนอกโรงเรียน เด็กในวัยนี้จะเริ่มมีอัตมโนทัศน์(Self - Concept) เด็กส่วนมากจะประเมินคุณค่าของตนเองตามที่ผู้อื่นประเมิน และเด็กคนหนึ่งมีได้หลายอัตมโนทัศน์ขึ้นอยู่กับความสามารถและความสนใจ อาจจะมีด้านหนึ่งดีด้านหนึ่งไม่ดีมาชดเชยกัน แต่ถ้าไม่ดีทุกด้านก็อาจทำให้เกิดปัญหาทางจิตใจได้ พ่อ-แม่และครูจะต้องดูแลให้กำลังใจและให้การสนับสนุน เพื่อให้เกิดอัตมโนทัศน์ที่ดี และมองเห็นคุณค่าในตนเอง

2.5.2 พัฒนาการทางปัญญา (Mental Growth) พือาเจต์ เรียกว่าวัยประถมศึกษาคือ Concrete Operation ในวัยนี้เด็กสามารถคิดเหตุผลในเชิงตรรกได้ สามารถที่จะรับรู้สิ่งแวดล้อมได้ตามความเป็นจริง สามารถพิจารณาเปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์หลายๆอย่างได้ เช่น มากกว่า ยาวกว่า เด็กวัยนี้สามารถจัดลำดับได้ มีความเข้าใจในเรื่องการจัดหมวดหมู่ มีความเข้าใจเกี่ยวกับความคงตัวของสาร

พัฒนาการทางด้านภาษาและการใช้สัญลักษณ์ก้าวหน้ามากในช่วงวัยนี้ เด็กเริ่มเข้าใจกฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล เข้าใจความหมายของบทเรียนทั้งทางภาษา การอ่าน และคณิตศาสตร์ มีความคิดรวบยอด (concept) กับสิ่งต่างๆ และสามารถอธิบายได้ การที่เด็กใช้ภาษาได้ถูกต้องมีรากฐานมาจากความเข้าใจความหมายของคำ และการรู้จักใช้คำเหล่านั้น เด็กวัยนี้เริ่มสนใจโครงกลอน ถ้าสามารถแก้ปัญหต่างๆ ของตนเองได้จะมีความภูมิใจ

2.5.3 พัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development) เพียเจต์ กล่าวว่า เด็กเล็กมีความคิดที่เป็นปรีวิสัย(Ojective) เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมโดยการตัดสินความผิดจากความเสียหายที่เกิดขึ้น แต่เด็กโตจะมีความที่เป็นอัตวิสัย(Subjeetive)มากกว่า เพราะจะตัดสินจากความตั้งใจของผู้กระทำ Piaget ยังได้กล่าวถึงการพิพากษาลงโทษเพราะฝ่าฝืนคำสั่ง เช่น ถูกไฟไหม้เพราะเล่นไม้ขีดไฟ เป็นต้น แต่เด็กโตจะเริ่มเข้าใจว่าคนเราสามารถทำผิดโดยไม่ถูกลงโทษได้

2.5.4 พัฒนาการทางบุคลิกภาพและสังคม (Personality and Social Development) ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กวัยนี้มี 2 ทฤษฎี คือ 1) ทฤษฎีของฟรอยด์ เรียกว่าวัยประถมศึกษาคือ ขั้นแฝง (Latency stage) เป็นระยะที่ความต้องการในเรื่องเพศลดลง เด็กวัยนี้ชอบรวมกลุ่มกับเพื่อนเพศเดียวกัน และเด็กวัยนี้จะเริ่มรู้จักมโนธรรม รู้ว่าอะไรผิด อะไรถูก โดยใช้มาตรฐานทางจริยธรรมของผู้ใหญ่เป็นเกณฑ์

อีริกสัน (Erikson) เรียกว่าวัยประถมศึกษาคือ เป็นวัยที่ต้องการทำกิจกรรมอยู่เสมอหรือความรู้สึกดี

(Industry VS Inferiority) อีริคสันไม่เห็นด้วยกับพรอยด์ที่กล่าวว่า ความต้องการทางเพศของเด็กวัยนี้ส่งลง เขาอธิบาย ความต้องการทางเพศยังคงอยู่แต่แปรเปลี่ยนเป็นพลังงานอย่างอื่น เด็กวัยนี้จะไม่อยู่เฉย ต้องการประกอบกิจกรรมต่างๆอยู่เสมอ ต้องการมีสมรรถภาพที่จะทำอะไรสำเร็จ ดังนั้น ผู้ใหญ่ทั้งผู้ปกครอง บิดามารดา ครู ญาติพี่น้องควรหาทางส่งเสริมให้เด็กประสบความสำเร็จ เพิ่มให้เกิดความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเองเป็นการสร้างอัตมโนทัศน์ที่ดี ในทางกลับกันตัวเด็กพบกับประสบการณ์ที่ไม่ดีจะมีปมด้อย มองเห็นคุณค่าของตนเองต่ำ วัยนี้เป็นวัยที่วิกฤตสำหรับการพัฒนาอัตมโนทัศน์ เด็กจะรู้สึกไม่ดีถ้าเรียนไม่เก่ง และรู้สึกดีต่อตนเองถ้าเรียนเก่ง ไม่ว่าจะเรียนเก่งในภาพรวมหรือในรายวิชาก็ตาม

เด็กวัยนี้จะมีสังคมพิเศษเฉพาะของเด็ก จะรวมกลุ่ม และการเล่นเกมส์ในเพศเดียวกัน เพื่อนจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ทักษะคิดและค่านิยมของเด็ก เด็กที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนๆ ได้ จะไม่มีปัญหาในการปรับตัวเมื่อเป็นผู้ใหญ่ เด็กที่ไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนจะปรับตัวยาก ครูจะต้องช่วยเหลือและแก้ไข เด็กวัยนี้มักจะใช้เวลาส่วนมากกับเพื่อน รู้จักการให้และรับมากขึ้น เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมจากเพื่อน เพื่อนจะมีอิทธิพล ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนจึงสำคัญมาก เด็กวัยนี้มักจะมีความสุข มีความพึงพอใจในตนเอง ดังนั้นจึงไม่เป็นการยากที่ครูจะช่วยเด็กวัยนี้ให้มีความสุข

2.5.5 พัฒนาการทางอารมณ์ เด็กวัยนี้เรียนรู้การควบคุมอารมณ์และควบคุมได้บางส่วน ในแต่ละบุคคลจะมีเรื่องอารมณ์แตกต่างกันมาก อันเนื่องมาจากสรีระและสิ่งแวดล้อม เด็กบางคนยังมีความกลัวสิ่งต่างๆ อยู่มาก เช่น กลัวงู กลัวสุนัข กลัวแมว กลัวความมืด กลัวที่สูง กลัวที่แคบ กลัวเสียงดัง กลัวฟ้าคะนอง เป็นต้น แต่สิ่งที่เด็กวัยนี้มักจะกลัวมากที่สุดก็คือ กลัวถูกล้อเพราะแตกต่างกับเพื่อน หรือกลัวเพื่อนไม่ชอบ ถ้าเด็กมีความวิตกกังวลมากอาจแสดงอาการ เช่น ซึม ไม่ตั้งใจเรียน นอนหลับในห้องหรืออาจเกิดมาจากความกลัว ความวิตกกังวลในเรื่องเรียน กลัวสอบไม่ได้ กลัวถูกทำโทษ เด็กบางคนอาจมีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย ถ้ามีอารมณ์โกรธมักมีการต่อสู้กันทางร่างกาย หรือใช้วาจาในการด่า ว่า ถากถาง ล้อเลียน เสียตีสักัน ครูควรช่วยหาตัวแบบที่ดีในวัยเดียวกันให้เด็กได้เลียนแบบ การลงโทษเด็กด้วยการตีหรือทำร้ายร่างกายจะทำให้เด็กก้าวร้าวมากขึ้น

นอกจากอารมณ์ต่างๆ แล้ว เด็กวัยนี้มีความร่าเริง ปิติเบิกบาน สนุกในการเล่น หากเด็กประสบความสำเร็จในกิจกรรมต่างๆ การเรียน การเล่นเกมต่างๆ เด็กจะรู้สึกว่าคุณภาพดี